Wystawa realizowana w ramach projektu
Konserwacja XVI-wiecznych zabytków piśmiennictwa ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu - kontynuacja.
Z programu *Wspieranie działań muzealnych.*

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. E. Smołki w Opolu

Dyrektor
Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
w Opolu
zaprasza na
wernisaż wystawy

Jak Feniks z popiołów

Starodruki ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu - odrodzone, wciąż odkrywają swoje tajemnice

17 listopada 2023 r.
godz. 13.00
namiot w ogrodzie WBP

Ekspozycję można oglądać
do 15 grudnia 2023r. w Galerii WuBePe
ul. Piastowska 20

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury - państwowego funduszu celowego

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Dofinansowane przez Samorząd Województwa Opolskiego

INSTYTUCJA KULTURY Samorządu Województwa Opolskiego

Patronat medialny:

Radio Opole, Radio DOXA, nto, OPOWIECIE.INFO, ekovision tv, O POLSKA

i zaciekami, prawdopodobnie przez dłuższy czas pozostawały bez oprawy.

Ponadto na większości z nich znajdowały się podklejenia z papieru maszynowego, głównie wokół krawędzi i w grzbietach. Karta tytułowa w całości była naklejona na arkusz papieru maszynowego. Bibulasty i osłabiony papier podłoża, tektury okładek zdeformowane i rozwarstwione - oto tragiczny stan zachowania księgi - tak pięknie ilustrowanej drzeworytowymi wizerunkami roślin.

Dzieło Titelmansa – zachowało się w bardzo złym stanie. Papier był mocno zabrudzony, karty lekko przebarwione, częściowo z zaciekami, plamami oraz śladami rdzy. Występowały też uszkodzenia mechaniczne (przedarcia, ubytki i załamania). Przez część bloku przebiegały otwory powstałe w wyniku żerowania owadów. Oprawa i niektóre karty niegdyś musiały „wejść w kontakt" z gryzoniami.

Po wstępnym oczyszczeniu karty ksiąg zostały wykąpane i wzmocnione strukturalnie metylocelulozą.

Jeszcze przed przystąpieniem do zabiegów mokrych wykonano próby odporności pieczątek oraz zapisków na rozpuszczalniki. Przedarcia papieru były sklejane, a same karty prostowane pod obciążeniem. Księgi zostały przekazane do digitalizacji. Do Opola starodruki powróciły w ochronnych futerałach i pudłach z miękką wyściółką zabezpieczającą oprawy przed przetarciem powierzchni. Po konserwacji starodruki odzyskały swoje dawne walory estetyczne. Przebieg prac konserwatorskich został utrwalony w dokumentacji fotograficznej i opisowej, a cyfrowa wersja starodruków dostępna jest w Opolskiej Bibliotece Cyfrowej.

Konserwacja księgozbioru zabytkowego, dokumentującego przeszłość, umożliwi czytelnikom wykorzystanie go do celów naukowych i poznawczych. Jednocześnie Biblioteka zabezpieczy dla obecnych i przyszłych pokoleń cenne dla dziedzictwa europejskiego starodruki. W Zamku w Rogowie Opolskim, przechowywane w odpowiednich warunkach (wilgotność i temperatura), przez kolejne stulecia - jak „Feniks z popiołów" przywrócone do życia - będą ciągle trwać.

Mirosława Koćwin

„Konserwacja XVI-wiecznych zabytków piśmiennictwa ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu – kontynuacja" zrealizowana w ramach Programu: „Wspieranie działań muzealnych"

„Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury-państwowego funduszu celowego"

Zadanie dofinansowane przez Samorząd Województwa Opolskiego.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Dofinansowane przez Samorząd Województwa Opolskiego

INSTYTUCJA KULTURY Samorządu Województwa Opolskiego

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. E. Smołki w Opolu

„Konserwacja XVI-wiecznych zabytków piśmiennictwa ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu - kontynuacja"

Zgromadzone przez Bibliotekę cenne dla dziedzictwa kulturowego zbiory zabytkowe, w Zamku w Rogowie Opolskim są przechowywane w stabilnych i kontrolowanych warunkach klimatycznych. Niestety, nie są znane wcześniejsze warunki, w jakich przebywały, zanim trafiły na regały Opolskiej Książnicy.

Starodruki, grafiki, mapy i rękopisy pozyskiwane przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Opolu zachowane są w różnym stanie. Wiele z nich posiada uszkodzenia spowodowane nie tylko przez upływ czasu i dawnych czytelników, ale również wilgoć, grzyby oraz owady pozostawiły ślady niszczącej działalności. W Bibliotece przeprowadza się cykliczne przeglądy zbiorów, a te najbardziej zagrożone selekcjonuje.

Dzięki pozyskiwanym środkom finansowym, już wiele z tych zabytków piśmiennictwa i ikonografii udało się uratować. W 2022 roku kwota otrzymana z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, przy wsparciu Samorządu Województwa Opolskiego, pozwoliła zakonserwować pięć starodruków. Obecnie dobiegła końca konserwacja (realizowana ze środków ministerialnych i samorządowych przyznanych na 2023 rok) kolejnych trzech starodruków, które prezentowane są na wystawie „Jak Feniks z popiołów".

Celem prac konserwatorskich było rozpoznanie czynników niszczących oraz powstrzymanie dalszej degradacji obiektów, jak również przywrócenie im walorów estetycznych i ekspozycyjnych.

1) 322 st. Cassiodorus Magnus Aurelius (opracował) ***Historiae Ecclesiasticae, quam tripartitam vocant libri XII nunc adhibitis aliquot vetustissimis exemplaribus à mendis prope infinitis repurgati, ac pristino suo nitoti non oscitanter restituti, Parisiis: apud Bernardum Turrisanum; excudebat Mauricius Menier, in bibliotheca Aldina, 1566 r.***

Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus (485-580) patrycjusz, uczony, kanclerz na dworze królów ostrogockich, założyciel rzymskiej biblioteki, rzymski polityk, historyk i filozof.

Kasjodor kształcił się w Rzymie, gdzie poznał język grecki, co umożliwiło mu dalszą karierę początkowo na dworze królewskim, później w Vivarium.

W Ravennie, na dworze ostrogockiego króla Teodoryka, pracował wraz z Boecjuszem, znanym z przekładów dzieł filozofów greckich. Robił karierę na szczeblu administracji państwowej; jako kanclerz redagował pisma królewskie, napisane elegancką łaciną. Został patrycjuszem, był też nauczycielem córki Teodoryka Amalasunty. Po zamordowaniu Amalasunty i upadku państwa gockiego, przez 10 lat przebywał w Konstantynopolu. Następnie osiedlił się w Kalabrii, gdzie w posiadłościach rodowych założył dwa klasztory - Castellum dla mnichów eremitów i Vivarium. Ten drugi pełnił też funkcję pracowni naukowej, w której Kasjodor nadzorował gromadzenie i kopiowanie świeckich, a także religijnych dzieł antycznych. W scriptorium mnisi przepisywali, a w correctorium poprawiali rękopisy zawierające błędy. W Vivarium Kasjodor założył bibliotekę z wielkim księgozbiorem, gdzie zgromadził kodeksy Pisma Świętego, komentarze biblijne, dzieła Ojców Kościoła greckich oraz łacińskich, podręczniki ze wszystkich dziedzin nauki. Ten wybitny uczony pozyskiwał nowe dzieła bądź zlecał przepisywanie wypożyczonych. Ze względu na zanikającą znajomość greki Kasjodor, wraz ze współpracownikami, tłumaczył dzieła greckich pisarzy chrześcijańskich. W klasztorze istniała też introligatornia, w której wykonywano piękne oprawy ksiąg; wiele z nich projektował sam Kasjodor.

Twórczość Kasjodora

Dzieła historyczne:

- *Chronicon ad Theodoricum regem* - zawiera listę konsulów, spisaną na podstawie wcześniejszych kronik, a od 496 roku w oparciu o własną wiedzę autora.
- *De Origine actibusque Gothorum* (O pochodzeniu i dziejach Gotów) - w 12 księgach omawia historię Gotów do śmierci ich Króla Teodoryka Wielkiego w 526 r.

- *Variarum* (Różne pisma urzędowe) w 12 księgach; są to listy pisane przez Kasjodora w imieniu gockich władców Italii: Teodoryka, Atalaryka, Amalasunty, Teodata, Gudeliwy i Witigesa.

Dzieła teologiczno-egzegetyczne
- *De anima* (O duszy) – dzieło cieszyło się dużym zainteresowaniem w średniowieczu, na co wskazuje znacząca ilość rękopisów.
- *Institutiones divinarum et saecularium litterarum* (Wskazania) to wielokrotnie przerabiane przez Kasjodora dzieło składa się z dwóch ksiąg: *Boskie nauki* będące metodologią teologii oraz *Nauki świeckie* dające krótki zarys sztuk wyzwolonych.
- *Expositio Psalmorum* (Komentarz do Psalmów) był najczęściej przepisywanym w średniowieczu dziełem Kasjodora.
- *Komentarze do Listów Apostołów* i *Komentarz do Dziejów Apostolskich i Apokalipsy św. Jana.*

Varia:
- *De Orthographia* (O ortografii) – to wskazówki ortograficzne dla mnichów przepisujących kodeksy w Vivarium.
- *Orationes* (Mowy) – fragmenty wystąpień Kasjodora przed władcami.

Historia Ecclesiastica Tripartita (*Historia Kościoła w trzech częściach*) Kasjodora – dzieło z grupy dzieł historycznych, napisane w języku łacińskim, opisujące wczesną historię Kościoła. Był to standardowy podręcznik do dziejów Kościoła, pierwotnie służył mnichom z Vivarium, następnie wykorzystywany był w szkołach średniowiecznej Europy.

Dzieło opisuje historię Kościoła od 324 do 439 roku. Przyjmuje się, że powstało ok. 550 roku. Epifaniusz Scholastyk (a może sam Kasjodor) dokonał translacji z greki na łacinę *Historii* Teodora Lektora Anagnostesa, złożonej z trzech dzieł historii Kościoła, spisanych przez greckich historyków z V wieku. Byli to Sokrates Scholastyk, Sozomen i Teodoret z Cyru. Fragmenty zostały wybrane przez Kasjodora, który też napisał wstęp. W średniowieczu ta kompilacja, niezaliczająca się do najwybitniejszych dzieł, była bardzo popularna już od epoki karolińskiej. Kontynuowała wcześniejsze prace Euzebiusza z Cezarei. Miała ona służyć mnichom z Vivarium jako podręcznik do dziejów Kościoła.
Konkurowała z nią tylko *Historia kościelna Euzebiusza.* Zachowało się ponad 150 rękopisów dzieła, z których najstarszy pochodzi z IX stulecia. Dzieło Kasjodora wydane zostało drukiem w 1523 roku przez Beatusa Rhenanusa w drukarni Jana Frobeniusa.

Egzemplarz WBP w Opolu pochodzi z paryskiej edycji Bernarda Turrisana. który drukował w Paryżu „w Aldina Bibliotheca" od 1554 do 1569 roku.

2) 766 st. Mattioli Pietro Andrea (1501-1577) – autor dzieła
Kreutterbuch deß Hochgelehrten unnd weitberühmten Herrn D. Petri Andreæ Matthioli, Jetzt widerumb mit vielen schönen newen Figuren, auch nützlichen Artzneyen und andern guten Stücken, zum dritten mal auß sonderm Fleiss gemehret, unnd verfertigt, durch Ioachimum Camerarium - Franckfort am Mayn: Fischer Peter: Dack, Heinrich (Erben), 1590 r.

Pierandrea Mattioli (też: Pietro Andrea Matthioli) urodził się w 1501 r. w Sienie, zmarł w Trydencie w 1578 roku. Był włoskim botanikiem i lekarzem okresu renesansu. Na Uniwersytecie w Padwie studiował medycynę, w Perugii chirurgię. W 1527 roku w Trydencie został osobistym medykiem biskupa Bernardo di Cles. W centrum jego zainteresowań, oprócz medycznych, była głównie botanika. Zainteresowany florą okolic, odbył wiele wycieczek, podczas których przeprowadzał też rozmowy z okolicznymi mieszkańcami na temat leczniczych właściwości roślin występujących na ich terenach. Po śmierci swojego protektora – biskupa przeprowadził się do Gorycji, gdzie, pełniąc funkcję miejskiego medyka, tłumaczył z greki *Materia Medica* Dioskuridesa. W 1555 roku został osobistym lekarzem habsburskiego arcyksięcia Ferdynanda i osiedlił się w Pradze. Rozbudowując ogrody cesarskie, sprowadził wiele nieznanych wcześniej roślin. Od 1554 roku był nadwornym medykiem kolejnego Habsburga, cesarza Maksymiliana II. Ponieważ Mattioli zajmował wysokie stanowisko na dworze cesarskim jako lekarz Habsburgów, miał ogromne wpływy. Jednak niektóre z jego praktyk obejmowały częste testowanie wpływu trujących roślin na więźniach - bez wątpienia powszechna praktyka w tamtych czasach. Mattioli nie tolerował ani rywali, ani poprawek. Przyrodnicy i lekarze, którzy odważyli się nie zgadzać lub poprawiać go, wiele ryzykowali. Pierandrea Mattioli zmarł na dżumę. Główną publikacją uczonego były *Comentarii in sex libros Pedonii Dioscordis Anarzabei de medica materi,* czyli sławne komentarze, krytyczna analiza dzieła greckiego lekarza w służbie cesarzy rzymskich, żyjącego w I w. n.e. Pedaniosa Dioskuridesa.
De Materia Medica było najważniejszą księgą o ziołach, o historii zielarstwa i ziołolecznictwa w czasach starożytnych, a także pierwowzorem dla późniejszych farmakopei.

Dioskurides opisał w dziele kilkaset gatunków roślin leczniczych. Natomiast *Komentarze* Mattiolego to rodzaj aktualizacji tego dzieła o informacje pochodzące od późniejszych autorów, takich jak Galen (II wiek), Avicenna (XI wiek), czy też sam Mattioli, który zawarł dużo własnych obserwacji dotyczących flory alpejskiej, ale także zamieścił wiele informacji pochodzących od innych botaników z całej Europy, z którymi korespondował. O przydatności Komentarzy, zwłaszcza dla ówczesnych aptekarzy, świadczy fakt, że zostały one przełożone na łacinę, francuski, niemiecki i czeski. W sumie funkcjonowały w pięciu językach. Pierwsze włoskie wydanie ukazało się w Wenecji w 1544 roku (jeszcze bez ilustracji), a ostatnie w 1744 roku. Pierwsze wydanie łacińskie z 1554 roku liczyło około 500 rycin. W kolejnych wydaniach zamieszczano coraz bardziej szczegółowe i precyzyjne opisy, jak również coraz więcej rycin. Przekład niemiecki ukazał się w 1562 roku, miał trzy edycje. **Egzemplarz Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej pochodzi z roku 1590 roku.**

Joachim Camerarius (1534-1598) – redaktor dzieła studiował medycynę na uniwersytecie w Wittenberdze, gdzie jednym z jego nauczycieli był Melanchton. Studiował też w Lipsku, a następnie we Wrocławiu odbył praktykę lekarską u Johannesa Crato von Krafftheima. W 1562 r. w Bolonii uzyskał tytuł doktora medycyny. W 1564 r. przybył do Norymbergii, gdzie pracował aż do śmierci. To tutaj kierował *Collegium medicum*. Interesował się również botaniką; w Norymberdze założył pierwszy ogród botaniczny. Uzupełnił dzieło Mattiolego o nowe opisy i informacje, które pozostawił po sobie Konrad Gesner (1516-1565).

3) 2087 st. Tittelmans Franciscus
De Consideratione Dialectica Libri VI ; A docto quodam Dialecticae viro multis in locis aucti, multis'que diminuti;, Antverpiae: Apud Philippum Nutium, 1570 r.

Frans Titelmans (łac. Franciscus Titelmannus) urodził się w 1502 r. w Hasselt, zmarł w 1537 r. w Fiuggi (klasztor Anticoli w Kampanii).
Był kapucynem, uczonym, pionierem teologii franciszkańskiej w pd. Niderlandach. Jako trzynastolatek został sierotą.
Otrzymał doskonałe wykształcenie humanistyczne, co pozwoliło mu na zapisanie się w wieku szesnastu lat na uniwersytet w Louvain. Jako biedny student wspierany był przez kolegium Standonck. *Summa mysteriorum christianae fidei* zadedykował jednemu ze swoich dobroczyńców, rektorowi uniwersytetu Charlesowi de Carondelet. W 1521 r. jako prymus spośród 162. konkurentów ukończył studia artystyczne. W międzyczasie poświęcił się teologii, uczęszczał na publiczne kursy

prowadzone przez braci obserwantów. Wyświęcony na kapłana, w 1523 roku otrzymał parafię Noduwez. Wstąpił do klasztoru franciszkanów obserwantów w Leuven, jednocześnie nauczając. W wieku 25 lat Titelmans był już nauczycielem. Został profesorem filozofii oraz Pisma Świętego w Leuven. W tym okresie napisał swoje księgi egzegetyczne, w tym komentarz do Listu Pawła do Rzymian, w którym istotnymi argumentami zaatakował idee Erazma, na co filozof w 1529 r. opublikował swoją polemikę.

Z ascetycznej gorliwości postanowił przejść na surowszą regułę zakonu, do kapucynów. W 1535 r. przez Paryż udał się do Rzymu, gdzie jako pielęgniarz pracował w Szpitalu dla Nieuleczalnie Chorych. Niezwykle wytężona praca doprowadziła go do śmierci w wieku 35 lat. Zmarł podczas podróży, którą odbył jako wikariusz prowincji rzymskiej.
Titelmans, nauczając, szczególny nacisk kładł na przestrzeganie ślubu ubóstwa i szacunek dla idei Franciszka z Asyżu, a więc obowiązek pracy fizycznej dla wszystkich braci.

Dzieła Titelmansa miały wiele wydań, ale w większości pośmiertnych. Titelmans przestudiował wiele ksiąg, zwłaszcza Ojców Kościoła i myślicieli klasycznych, był założycielem szkoły teologicznej, a jego książki stały się klasykami, szczególnie rozpowszechnionymi wśród jezuitów z prowincji Kolonii i Japonii.
Podczas nauczania w Leuven opublikował w Antwerpii kilka pism filozoficznych, m. in.: "De consideratione dialectica", 1534 rok.; "Compendium naturalis philosophiae", 1535 rok. *Elucidationes* (i kilka innych prac) wielokrotnie przedrukowanych w XVI wieku. Wiele z nich zasługuje na uwagę. I tak, parafrazie Ewangelii towarzyszą nuty, psalmy posiadają komentarz oraz uwagi krytyczne, które wymagają jedynie umiarkowanej znajomości języka hebrajskiego.

Od końca maja 2023 roku w warszawskiej pracowni GOREK RESTAURO prowadzona była konserwacja trzech XVI-wiecznych starodruków. Zaobserwowane w księgach zmiany w strukturze papieru, plamy i stare zacieki wskazywały na obecność grzybów i bakterii, co też potwierdziły badania mikrobiologiczne. Przeprowadzono dezynfekcję starodruków. Na początku sierpnia b.r. komisja konserwatorska odwiedziła pracownię, w której prowadzone były prace, w celu przedyskutowania pojawiających się problemów konserwatorskich. Uzgodniono dalsze metody działań oraz rodzaj zastosowanych materiałów introligatorskich (płótna, skóry, papiery). Ze względu na dobry stan szycia i stan bloków zabytkowych ksiąg postanowiono, że tylko jeden starodruk (zielnik Mattiolego) zostanie zdemontowany. Pozostałe dwa dzieła (Kasjodora i Titelmansa) poddane zostały konserwacji na bloku, czyli bez demontażu poszczególnych składek, przy zastosowaniu wilgotnych przekładek oraz kompresów do usuwania zacieków na kartach papieru. XVI – wieczne księgi poddane konserwacji nie wyglądały imponująco

Dzieło Kasjodora - zniszczenia oprawy i uszkodzenia mechaniczne świadczyły o tym, że księga niegdyś była intensywnie użytkowana i przechowywana w miejscu narażonym na zalanie.

Dzieło Mattiolego - księga była w bardzo złym stanie. Karty zdeformowane, mocno zabrudzone z przebarwieniami

św. Marii Magdaleny we Wrocławiu. W jednym z egzemplarzy, a jest to dzieło Vitusa Theodorusa *Commentartius in Micham prophetam,*

wydane w Wittenberdze w 1542 roku, znalazł się też wpis wskazujący na Hessa jako właściciela książki.

Dwa dzieła śląskiego humanisty, filozofa i pedagoga Salomona Frenzela von Friedenthala (1564-1605) *Epigrammatum libelli quatuor,* Praga 1588 r. Na przedniej i tylnej okładce zdobi złocony superexlibris z herbem i napisem w otoku **Salomon Frenzelius a Fridenthal Poeta L[aureatus] Caesarius 1589**". Nad herbem wytłoczono napis *Per angusta ad augusta.*

Z kolekcji **Isaaca Phendlera** (XVI-XVII w.) referenta, autora najstarszego na ziemiach czeskich planu rzeki, sporządzonego dla cesarza Rudolfa II w 1593 roku, pochodzą trzy księgi, w tym: Polyanthea, Opus *suavissimis floribus exornatum* Domenicusa Nanusa Mirabelliusa, (1539 r.) oraz *Explicatio Epistolae Pauli ad Galatas* Tilemanna Hesshusena, wydane w 1579 roku. Okładki dzieł zdobi, a jednocześnie identyfikuje ich właściciela superexlibris z herbem i napisem w otoku **ISAAC PHENDLER.**

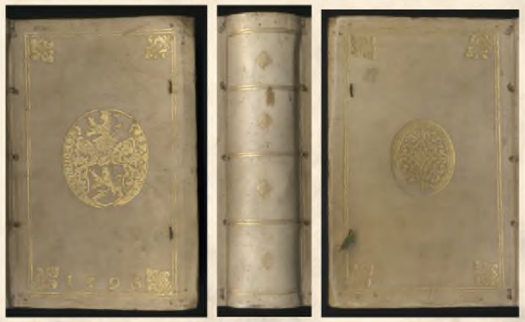

Każda księga ma swoją historię związaną z autorem, drukarzem, introligatorem, a przede wszystkim z właścicielem. Stan zachowania dzieła może przybliżyć informacje o tym, w jakich warunkach niegdyś było przechowywane i jak dbali o nie właściciele. W informatorze jedynie zasygnalizowano tajemnice, które „ujawniają" księgi przy bliższym ich poznaniu, przeglądnięciu lub podczas konserwacji. Z pewnością każdy kontakt z zabytkową księgą powoduje, że odradza się ona „jak Feniks z popiołów".

Mirosława Koćwin

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Dofinansowane przez Samorząd Województwa Opolskiego

INSTYTUCJA KULTURY Samorządu Województwa Opolskiego

Jak Feniks z popiołów

Starodruki ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu odrodzone, wciąż odkrywają swoje tajemnice

Wernisaż wystawy
Galeria WuBePe – Opole, ul. Piastowska 20
17.11.2023 r., godz.13.00

W 2022 roku na aukcji zakupiony został cenny starodruk wydany w 1509 roku w Wenecji w oficynie Giovanniego Tacuinusa. Jest to zbiór dzieł *Habes in hoc volumine lector optime divine Lactantii Firmiani opera nuper per Ianum Parrhasium accuratissime castigata, graeco integro adiuncto: quod in aliis cum mancum tum corruptum invenitur…* autorstwa Firmianusa Lactantiusa.

Laktancjusz (250-330) – wczesnochrześcijański pisarz, starannie wykształcony w zakresie filozofii i literatury, był nauczycielem wymowy łacińskiej w Nikomedii, gdzie powołał go cesarz Dioklecjan. W okresie prześladowań chrześcijan poświęcił się pracy pisarskiej, czego efektem były jego chrześcijańskie pisma apologetyczne. Około 315 r. Konstantyn Wielki powołał Laktancjusza na dwór cesarski w Trewirze, gdzie zajął się edukacją Kryspusa, syna władcy. Laktancjusz pochodził z Afryki, tam też rozpoczął działalność literacką jako pisarz pogański.

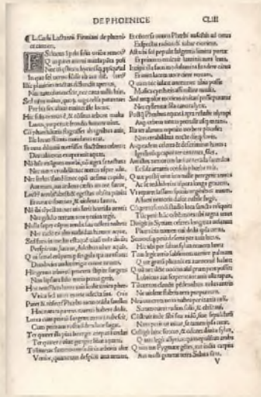

Zachowały się jednak tylko jego pisma chrześcijańskie oraz elegia o ptaku Feniksie ***De Phoenice Carmen.***

Feniks… ten wspaniały pod względem wizualnym ptak rozmiarów orła miał według Laktancjusza złoto-czerwone upierzenie, żółty ogon, biały dziób, różowe pazury, złote łuski na nogach, szafirowe oczy. Żył 500 lat, a jego odrodzenie trwało 3 dni. Przeczuwając zbliżającą się śmierć, budował gniazdo z aromatycznych roślin i kawałków drewna, wystawiał je na promienie słońca, aby się zapaliło, a on sam mógł spłonąć w ogniu. Rodził się na nowo, powstawał z popiołów… Mityczny Feniks stał się archetypem cyklicznego niszczenia i odtwarzania, śmierci i odrodzenia, symbolem powtórnego życia, nieśmiertelności i wieczności.

Powyższe – zarówno pozytywne, jak i negatywne – wartości konkretyzują się w kulturze i jej wytworach; sygnują proces form i wariantów istnienia sztuki, którymi niewątpliwie są starodruki. Jak Feniks z popiołów „w pełni barw" przywracane są do życia dzięki trwającej znacznie dłużej niż trzy dni konserwacji.

Mit o Feniksie stał się inspiracją do przygotowania wystawy, na której pokazujemy nie tylko starodruki po konserwacji, która pozwoliła odsłonić treści niewidoczne ze względu na stan zachowania ksiąg. Odsłaniamy też tajemnice związane z zapiskami pokrywającymi karty starodruków, jak również zaglądamy do wnętrza opraw.

Jak Feniks z popiołów odradzają się księgi po zabiegach konserwatorskich oraz te starodruki, które znalazły się w centrum zainteresowania badaczy, czy choćby miłośników dawnej książki. Odkrywane są ponownie, często po wielu stuleciach.

W zielniku *Kreutterbuch deß Hochgelehrten unnd weitberühmten Herrn D. Petri Andreæ Matthioli, Jetzt widerumb mit vielen schönen newen Figuren…*

Pietro Andrei Mattiolego (1501-1577), wydanym we Frankfurcie w 1590 roku, konserwacja (z 2023 roku) pozwoliła uczytelnić znajdującą się w księdze na stronie 88 pieczęć: **„Wilhelm Kiwus Bäcker-Meister OPPELN Krakauerstr. 25”**

Wilhelm Kiwus urodził się w 1840 roku. W Opolu był mistrzem piekarstwa, mieszkał przy ulicy Krakauerstrasse 55 (obecnie ul. Krakowska). Jego nazwisko, adres i zawód odnajdujemy w księgach adresowych Adressbuch der Regierungs-Haupstadt Oppeln 1899 oraz w Adressbuch z 1909 roku. W dostępnej księdze adresowej z 1926 r. nie zamieszczono już nazwiska Wilhelma Kiwusa. Można przypuszczać, że zmarł przed 1926 r., ewentualnie wyjechał z Opola. Nie wiemy, czy pochowany został na cmentarzu na Wrocławskiej w Opolu, ponieważ nie zachowała się księga zmarłych z tej nekropolii. Zastanawiająca jest rozbieżność w adresie: na pieczęci Krakauerstrasse 25, natomiast w księgach adresowych Krakauerstrasse 55.

Podczas konserwacji w 2008 roku odsłonięta została pieczęć odciśnięta na desce przedniej okładziny dzieła Hartmanna Schoppera (1542-1595) *Reinecke fuchs..*, wydanego we Frankfurcie w 1579 roku. **„Wurstfabrik von Emanuel Erbs Heinrichau i. Schlesien”** wskazuje, że pięknie ozdobiona drzeworytowymi ilustracjami jedna z wersji historii o „Lisie Przecherze” (obecnych w literaturze europejskiej od XII wieku) należała do właściciela fabryki wędlin w Henrykowie.

Bardzo często, podczas demontażu oprawy, konserwator dokonuje niecodziennych odkryć. W 2000 r. konserwacji poddawane było dzieło *Elegantiae poeticae ex Ovidio, Propertio elegiacis.* Opracowane przez Georga Fabriciusa, wydane w Lipsku w 1554 roku, miało bardzo zniszczoną oprawę.

Stanowił ją fragment dokumentu pergaminowego, wyklejony od środka papierem czerpanym z zapiskami.

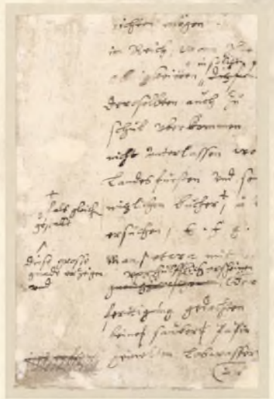

Wstępne badania wskazują, że zapiski były brudnopisem umowy na wydanie „jakiejś książki”.

Szczególnie cenna jest tak zwana makulatura rękopiśmienna wkładana dla usztywnienia oprawy książki. W dziele Salomona Neugebauera *Historia rerum polonicarum*, wydanym w Hanowerze w 1618 roku, oprócz fragmentów kazań wydrukowanych w XVII i XVIII

wieku, znaleziono też fragment ręcznie przepisanej modlitwy. Ponadto na karcie przedtytułowej znalazł się wpis proweniencyjny **Ex Bibliotheca Pauli Białobrzeski.**

W licznych starodrukach Opolskiej Książnicy odnajdujemy zapiski proweniencyjne wskazujące na dawnych właścicieli książek.

I tak… **Angelus Engelhardus Vicenus** umieścił - znaną sentencję humanistów *Homo sum, humani nihil a me esse alienum putto* - w „Dictionarium Hebraicum”, dziele wydanym w Bazylei w 1548 roku.

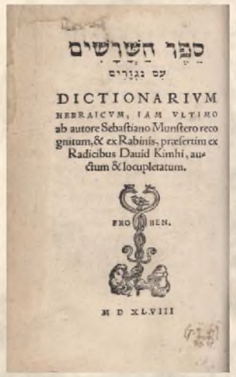

Jego autor, Sebastian Münster (1488-1552) - wybitny hebraista, humanista i kartograf, zasłynął jako twórca mapy Śląska pokazanego na planszy po raz pierwszy jako samodzielna kraina.

W dziele Annibala Rosseliusa – włoskiego franciszkanina, sprowadzonego do Polski przez Stefana Batorego, wykładowcy teologii w Akademii Krakowskiej - *Pymander Mercurii Trismegisti* (Kraków, 1585 r.) odnajdujemy wpis dedykacyjny: **Pro Bibliotheca Samboriensi Fr. Benedictus Anserinus Leopol. Minister P. Poloniae manu .. 1595.** Stanisław Anserinus

(Gęsionoga lub Gęsionóżka), żyjący w latach ok.1543-1621, pochodził ze Lwowa (Leopoliensis), był bakałarzem w Akademii Krakowskiej, następnie pisarzem rady miejskiej lwowskiej i syndykiem miejskim.

Sufragan poznański Andrzej Rychlicki, znany z aktywności duszpasterskiej doktor teologii i prawa kanonicznego, właściciel dużej biblioteki, w 1606 roku wszedł w posiadanie księgi łańcuchowej *Conciones in Evangelia et*

Epistolas autorstwa Aegidiusa Topiariusa (Antwerpia, 1568 r.). W księdze jest kilka wpisów prowenien-cyjnych: ***R[evere]ndiss. D. Andreas Rychlicki Suffrag. Posna-[niens] Conventui Posnan. Fr[atr]um Ord. Franc. dedit A. D. 1606 Die 22 Novemb.; Albertus a Rawa Antiq[u]a Vicep[raeposi]tus Eccl[es]iae Coll[e]g[ia]tae Lowicien[sis] ac Parochus Koczierziewien[sem] hunc libellum possidet. Cum amisic suis; Liber Eccl[es]iar Star[…?];***

Wśród dzieł wydanych w XVI wieku, dzięki wpisom, możemy zidentyfikować egzemplarze niegdyś należące do książąt ziębickich. Podpis **Henricus Wenceslaus Dux Munsterbergensis Manu propria 1584** odnajdujemy w *Grammatices Latinae elementa ad pristinam brevitatem pueris*, Vratislaviae: in Officina Typographico Iohannis Scharfenbergii, 1581 r. Z tego podręcznika do łaciny, napisanego dla chłopców przez Melanchtona, korzystał Henryk Wacław I (1575-1591), uchodzący za cudowne dziecko. W wieku 5 lat znał kilka języków: łacinę, niemiecki, włoski i czeski. Jego przyrodni brat, też Henryk Wacław (1592-1639) był właścicielem aż dwóch egzemplarzy dzieła opracowanego przez Lucasa Lossiusa *Erotemata Dialecticae et Rhetoricae Philippi Melanchthonis, et Praeceptionum Erasmi Roterodami… Per Lucam Lossium Lvnaeburgensem ediscendi gratia…*, wydanego we Frankfurcie nad Odrą po 1568 roku. W dziełach wpisu własną ręką „manu propria” dokonał książę w 1608 i 1609 roku. Dodatkowym walorem jednego z egzemplarzy jest oprawa z superexlibrisem, który zdobi okładkę książki; są to herby księstw brzesko-legnickiego i ziębicko-oleśnickiego.

Eleganckie superekslibrisy z napisem w otoku **ARMA HESSICA 1525** zdobiły też egzemplarze z kolekcji wybitnego humanisty Johannesa Hessa (1490-1547), początkowo sekretarza biskupa Jana V Turzo, a od 1523 roku pierwszego ewangelickiego pastora w kościele

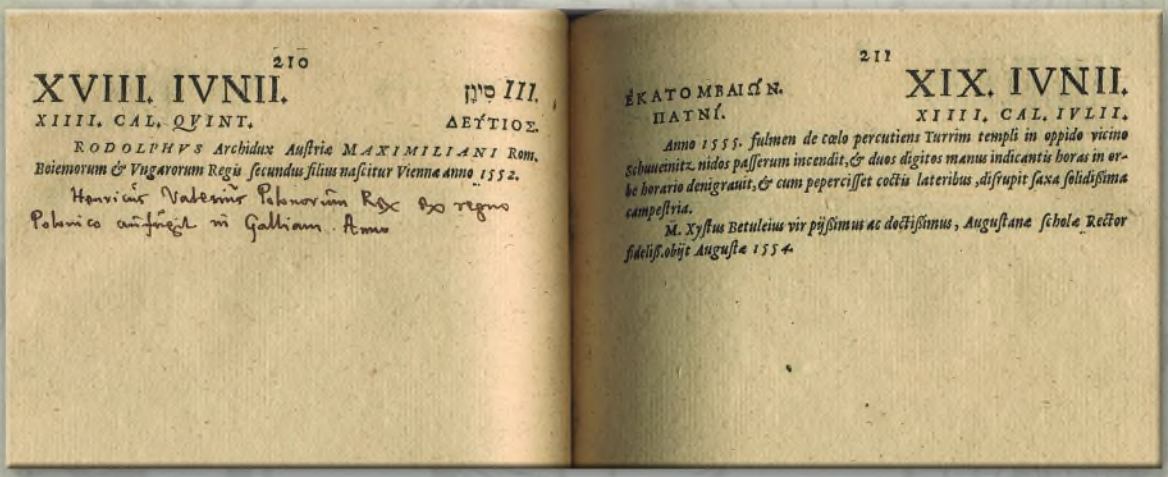

210

XVIII. IVNII. סיון III.

XIIII. CAL. QVINT. ΔΕΥΤΙΟΣ.

RODOLPHVS Archidux Austriæ MAXIMILIANI Rom. Boiemorum & Vngarorum Regis secundus filius nascitur Viennæ anno 1552.

Henricus Valesius Polonorum Rex ex regno Polonico aufugit in Galliam. Anno

211

ΈΚΑΤΟΜΒΑΙΩΝ. XIX. IVNII.

ΠΑΥΝΙ. XIIII. CAL. IVLII.

Anno 1555. fulmen de cœlo percutiens Turrim templi in oppido vicino Schweinitz nidos passerum incendit, & duos digitos manus indicantis horas in orbe horario denigrauit, & cum pepercisset coctis lateribus, disrupit saxa solidissima campestria.

M. Xystus Betuleius vir pijssimus ac doctissimus, Augustanæ scholæ Rector fidelis.obijt Augustæ 1554.

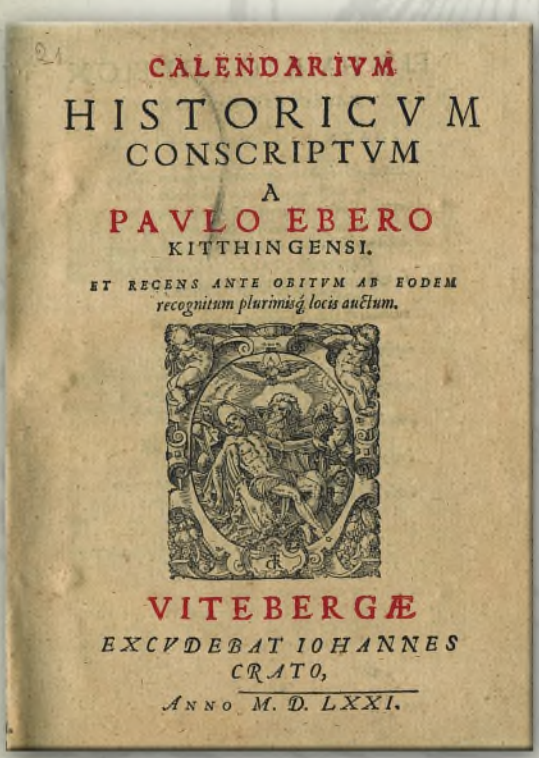

CALENDARIVM

HISTORICVM

CONSCRIPTVM

A

PAVLO EBERO

KITTHINGENSI.

ET RECENS ANTE OBITVM AB EODEM recognitum plurimisq; locis auctum.

VITEBERGÆ

EXCVDEBAT IOHANNES CRATO,

ANNO M. D. LXXI.

INSIGNIA REVERENDI VIRI D. D. PAVLI EBERI.

Quæ Dea? Religio. Quid nam duo lumina? Verbum.
Qui Murus? Angelici sunt gregis excubiæ.

Paul Eber (1511–1569)

Calendarium historicum conscriptum, Vitebergae: excudebat Iohannes Crato, 1571 r.

PHYSICAE
FRANC. TITELMANNI
COMPENDIVM, AD libros Aristotelis de naturali Philosophia vtilissimum.
ACCESSIT
Libellus de Mineralibus, Plantis, & Animalibus, ad absoluiorem rerum naturalium scientiam.
Tabula præterea, vniuersam Philosophiæ partitionem continens.

PARISIIS,
Apud Michaëlem Roigny, in via Iacobæa, sub insigni Basilisci & quatuor Elementorum.
1577.

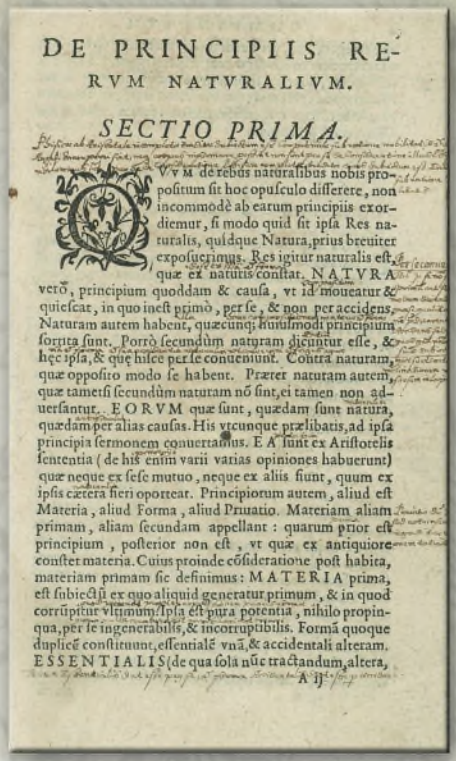

DE PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM.

SECTIO PRIMA.

VVM de rebus naturalibus nobis propositum sit hoc opusculo disserere, non incommodè ab earum principiis exordiemur, si modo quid sit ipsa Res naturalis, quidque Natura, prius breuiter exposuerimus. Res igitur naturalis est, quæ ex natuis constat. NATVRA verò, principium quoddam & causa, vt id moueatur & quiescat, in quo inest primò, per se, & non per accidens. Naturam autem habent, quæcunq; huiusmodi principium sortita sunt. Porrò secundùm naturam dicuntur esse, & hęc ipsa, & quę hisce per se conueniunt. Contra naturam, quæ oppositio modo se habent. Præter naturam autem, quæ tametsi secundùm naturam nõ sint, ei tamen non aduersantur. EORVM quæ sunt, quædam sunt natura, quædam per alias causas. His vtcunque prælibatis, ad ipsa principia sermonem conuertamus. EA sunt ex Aristotelis sententia (de his enim varii varias opiniones habuerunt) quæ neque ex sese mutuo, neque ex aliis fiunt, quum ex ipsis cæteta fieri oportear. Principiorum autem, aliud est Materia, aliud Forma, aliud Priuatio. Materiam aliam primam, aliam secundam appellant: quarum prior est principium, posterior non est, vt quæ ex antiquiore constet materia. Cuius proinde cõsideratione post habita, materiam primam sic definimus: MATERIA prima, est subiectũ ex quo aliquid generatur primum, & in quod corrũpitur vltimum. Ipsa est pura potentia, nihilo propinqua, per se ingenerabilis, & incorruptibilis. Formã quoque dupliceẽ constituunt, essentialẽ vnã, & accidentali alteram. ESSENTIALIS (de qua sola nũc tractandum, altera,

A ij

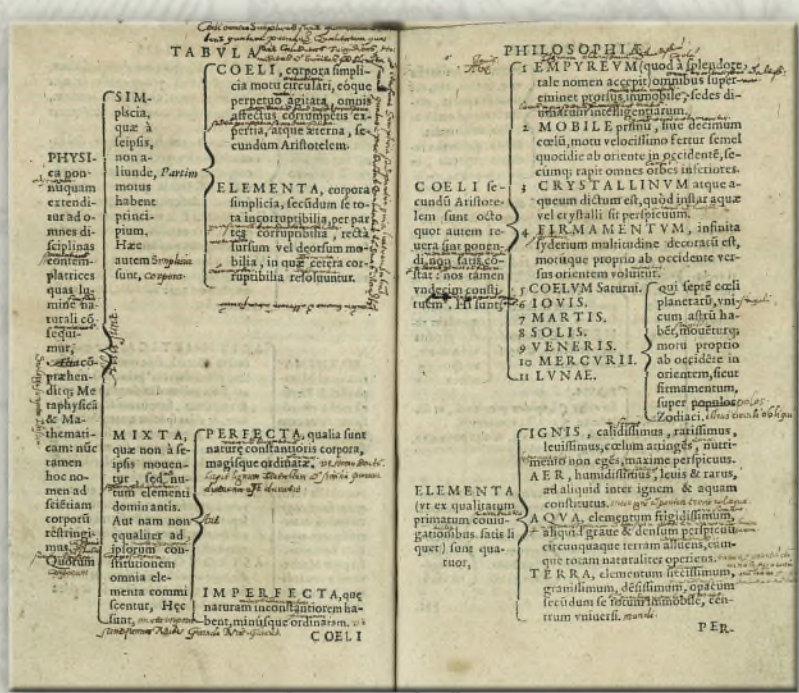

TABVLA PHILOSOPHIÆ

PHYSICA nonnũquam extenditur ad omnes disciplinas contemplatrices quas lumine naturali cõsequimur, etiamcõprehendit; Metaphysicã & Mathematicam: nũc tamen hoc nomen ad scientiam corporũ restringimus. Quorum

SIMPLICIA, quæ à seipsis, non aliunde, Partim motus habent principium. Hæc autem Simplicia sunt, corpora.

COELI, corpora simplicia motu circulari, eóque perpetuo agitata, omnis affectus corruptelis expertia, atque æterna, secundum Aristotelem.

ELEMENTA, corpora simplicia, secũdum se tota incorruptibilia, per partes corruptibilia, rectà sursum vel deorsum mobilia, in quæ cetera corruptibilia resoluuntur.

MIXTA, quæ non à seipsis mouentur, sed autem elementi dominantis. Aut nam non æqualiter ad ipsorum constitutionem omnia elementa commiscentur, Hęc sunt,

PERFECTA, qualia sunt naturę constantioris corpora, magisque ordinata.

IMPERFECTA, quę naturam inconstantiorem habent, minúsque ordinatam.

COELI

COELI secundũ Aristotelem sunt octo quot autem reuera sint ponendi, non satis cõstat: nos tamen vndecim constituimus. Hi sunt,

1 EMPYREVM (quod à splendore tale nomen accepit) omnibus supereminet prorsus immobile, sedes diuinarum intelligentiarum.
2 MOBILE primũ, siue decimum cœlũ, motu velocissimo fertur semel quotidie ab oriente in occidentẽ, secũmq; rapit omnes orbes inferiores.
3 CRYSTALLINVM atque aqueum dictum est, quòd instar aquæ vel crystalli sit perspicuum.
4 FIRMAMENTVM, infinita syderium multitudine decoratũ est, motúque proprio ab occidente versus orientem volutur.
5 COELVM Saturni.
6 IOVIS.
7 MARTIS.
8 SOLIS.
9 VENERIS.
10 MERCVRII.
11 LVNAE.

qui septẽ cœli planetarũ, vnicum astrũ habẽt, moueturq; motu proprio ab occidẽte in orientem, sicut firmamentum, super polos Zodiaci.

ELEMENTA (vt ex qualitatum primarum coniugationibus satis liquet) sunt quatuor,

IGNIS, calidissimus, rarissimus, leuissimus, cœlum attingẽs, nutrimento non egẽs, maxime perspicuus.
AER, humidissimus, leuis & rarus, ad aliquid inter ignem & aquam constitutus.
AQVA, elementum frigidissimum, aliquid graue & densum perspicuũ eiqunquaque terram alludens, eúmque totam naturaliter operiens.
TERRA, elementum siccissimum, grauissimum, densissimum, opacum secũdum se totum immobile, cẽtrum vniuersi.

PER-

Franciscus Tittelmans (1502–1537)

Physicae Franc. Titelmanni: compendium, ad libros Aristotelis de naturali Philosophia vtilissimum; accessit Libellus de Mineralibus, Plantis, & Animalibus…, Parisii: apud Michaëlem Roigny, 1577 r.

DE
HISTORIA
STIRPIVM COM-
MENTARII IN-
SIGNES.

Adiectis earundem viuis, & ad naturæ imitationē artificosē expressis imaginibus, Leonharto Fuchsio medico, hac nostra ætate clarissimo, autore.

*

Accessit ijs, succinctia admodum vocum quarundam subobscurarum in hoc opere passim occurrentium explanatio.

Triplex item index. Prior stirpium Latinas nomēclaturas, Alter officinis & vulgo vsitatas, Tertius gallicas dabit.

LVGDVNI.
Apud Balthazarem Arnolletum.
M. D. XLIX.

PLANTARVM
HISTORIA PICTVRIS
elegantibus expressa, Leonharto
Fuchsio Medico Autore.

De Absinthio. CAP. I.

NOMINA.

ἀψίνθιον Græcè, Absinthium Latinè appellatur. In officinis suam appellationem retinuit. Germanicè, **Bonecner wermůt Elis**, Gallicè, *Aloyne, Absince, ou Fort*, quasi prohibens hilaritatem & alacritatem, ob immensam suam a maritudinem, nominatur. Nomen hoc Græci ab ἄψαυστα, id est contrectando, per ἀνάλογον deflexerunt quod nullum animal, ob eximiam amaritudinem, hanc herbam attingat. Veteres Græci Comici ἀκόνιθον quoque conformi etymo quasi importabilem dixerunt, quod hanc nemo, propter insignem amarorem, bibere possit. *Absinthiū vnde dictum.*

GENERA.

Absinthij genera sunt tria, Galeno & Dioscoride testibus. Vnum quod Romanum, vulgare seu communevocāt, & est id quod passim in Germania nascitur, quod Allobroges retento nomine vocant *la Romanie*. Officinis etiam Absinthium Romanum dicitur. Huius generis est quod à Pōto regione, in qua nascitur, Ponticum cognominatur, estque cæteris multò præstantius. Alterum genus est marinū, quod Seriphium nominant. Tertium Santonicum, à Santonibus Galliæ populis, apud quos plurimum gignitur, dictum est. Hinc nonnulli eius semen corruptavoce Sanctū, quoniam Sanctonicum dicendum esset, appellant. Nisi id nominis ob insignem eius efficaciā, quam in necandis lumbricis obtinet, illi imposuerint. Hodie semen lumbricorum nuncupant Gallice *Mort de vers, ou Barbotine.* *Vulgare Absinthium.* *Ponticum* *Seriphiū, Sātonicū.*

a Forma

FORMA.

Artemisia latifolia. *Artemisia tenuifolia*

Prima species quæ priuatim Artemisia dicitur, fruticosa est herba, Absinthio similis, maiora tamen & pinguiora folia habet quæ supernè ex nigro virescunt, subter autem candicant, crebrò etiam refecta sunt. Flos illi tenuis, & semen rotundum. Altera, folia tenuiora obtinet, flores exiguos, tenues, albos, & grauiter olentes. Porrò Sampsuchi odorem confricata eius folia & flores referunt. Quæ vtique deseriptio ita matricariam vulgò dictam herbam exprimit, vt nemo non, nisi talpa cæcior sit, hanc esse alteram Artemisiæ speciem videat. Fruticosa enim herba est Matricaria, foliis quàm sit Artemisia propriè dicta gracilioribus, floribus tenuioribus, per ambitum albis, (intus enim lutei existunt) grauiter cum vniuersa herba olentibus. Hallucinantur itaque

FORMA.

Artemisia Monoclonos. *Tagetes indianus.*

que qui Serapionis interpretem secuti, Dioscoridis Parthenium esse putant, vt suo loco abundè demōstrabimus. Tertia μονόκλωνος, hoc est, vnicaulis dicta, simplici caule consurgit, foliis minutim scissis. Caulis in summo floribus luteis & tenuibus abundat. Hæc odoris iucunditate priorem vincit. Quæ sanè descriptio pulchrè herbam Tanacetum appellatam hodiè, delineat, ita vt tertiam esse Artemisiæ speciē nemo dubitare debeat, aut saltem iure queat. Tagetes Indica caule exurgit rubescente, ramulis multis brachiato, foliis tenuibus, minutim scissis, & grauiter odoratis, floribus in summo caule luteis, & croci ferè colorem referentibus, elegantia nulli alteri cedentibus. *Parthenium est Matricaria.*

LO

Leonhart Fuchs (1501–1566)

De historia stirpivm commentarii insignes: adiectis earundem viuis & ad natura imitatione[m] artificose expressis imaginibus…, Lugduni: apud Balthazarem Arnolletum, 1549 r.

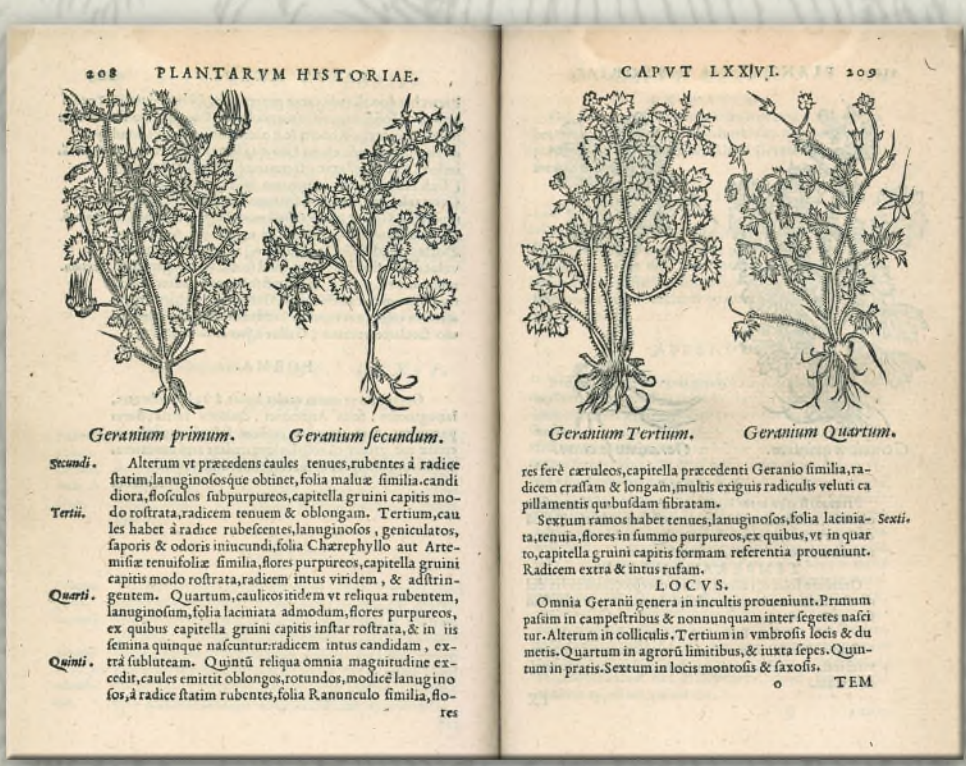

208 PLANTARVM HISTORIAE.

Geranium primum. *Geranium secundum.*

Secundi. Alterum vt præcedens caules tenues, rubentes à radice ſtatim, lanuginoſosque obtinet, folia maluæ ſimilia. candidiora, floſculos ſubpurpureos, capitella gruini capitis modo roſtrata, radicem tenuem & oblongam. Tertium, caules habet à radice rubeſcentes, lanuginoſos, geniculatos, ſaporis & odoris iniucundi, folia Chærephyllo aut Artemiſiæ tenuifoliæ ſimilia, flores purpureos, capitella gruini capitis modo roſtrata, radicem intus viridem, & adſtringentem. *Tertii.* Quartum, caulicos itidem vt reliqua rubentem, lanuginoſum, folia laciniata admodum, flores purpureos, ex quibus capitella gruini capitis inſtar roſtrata, & in iis ſemina quinque naſcuntur: radicem intus candidam, extrà ſubluteam. *Quarti.* Quintũ reliqua omnia magnitudine excedit, caules emittit oblongos, rotundos, modicè lanuginoſos, à radice ſtatim rubentes, folia Ranunculo ſimilia, flores

CAPVT LXXIVI. 209

Geranium Tertium. *Geranium Quartum.*

res ferè cæruleos, capitella præcedenti Geranio ſimilia, radicem craſſam & longam, multis exiguis radiculis veluti capillamentis quibuſdam fibratam.

Sextum ramos habet tenues, lanuginoſos, folia laciniata, tenuia, flores in ſummo purpureos, ex quibus, vt in quarto, capitella gruini capitis formam referentia proueniunt. Radicem extra & intus rufam. *Sexti.*

LOCVS.

Omnia Geranii genera in incultis proueniunt. Primum paſsim in campeſtribus & nonnunquam inter ſegetes naſcitur. Alterum in colliculis. Tertium in vmbroſis locis & dumetis. Quartum in agrorũ limitibus, & iuxta ſepes. Quintum in pratis. Sextum in locis montoſis & ſaxoſis.

o TEM

Leonhart Fuchs (1501-1566)

De historia stirpivm commentarii insignes: adiectis earundem viuis & ad natura imitatione[m] artificose expressis imaginibus…, Lugduni: apud Balthazarem Arnolletum, 1549 r.

Historia vnd Leben

Hyenach vol

get die historia vnd

das leben des erwürdigen doctors Johannis Tauler. Die auch in le begreyffet gar vil güter leren vnnd predigen/ Wie vnd was vrsachen er kommen sey zů solchem seinem hochgeystlichen vñ erleüchten stat/ durch den vnd in dem er so vil nutzes vnd frucht des göttlichē wortes mit der hilff gottes zů wegenn brachte vnd geschaffet hat/ daß er nit vns billich erlichen der aller fürnemesten leren vnd predigern der Christlichē Kirchen vergleychet werden mag.

IN dē Jar als man zalt nach Christi geburt. M. CCC. xl. iar/ geschach es/ daß ein meister der beyligē geschrifft in einer statt vil prediget/ vnnd man hörte jn auch gern/ vnd man saget über vil meylen vom seynet lere. Des wardt eyner/ ein gnadereycher man/ gewa/ vnd wardt drey mal in dem schlaff ermant/ er solte gen in die statt/ da der meyster inne was/ vnd solte jn hören predigē. Nun was die statt in einē anderen lande wol übers dreissig meylē von der statt. So gedacht er mā du wilt dahingen/ vñ wilt warte wz gott da schaffen oder wirckē wöl. So kam er in die statt/ vnnd hort des meysters predig zů fünffmalē. So gab got disem man zů erkennen/ das der meyster gar ein süsser/ senffmütiger/ gütertzyger man was/ in seiner natur vnd gütte verstentnuß hatte der geschrifft. - Aber er was fruster in dem lechte der gnaden/ vnd das erbarmet disen man gar ser/ vnd gieng zů dem meyster vnd

spracb. Lieber herr/ ich bin wol drey ssig meylen vmb eüwerent willen gezogen/ das ich eüwer lerhörte. Nun hab ich sy gehört zůsammalē predigē. Nun dir ich eüch durch got/ dz ir mein beichte hörent/ vnd der meister spracb/ gern. So beichtet der man meyster gar einfeltiglichen. Vnd wer er gottes leychnam nemen wolt/ so gab er jn im. Vnd als das zůsamē wochten gewerte/ do spracb der man zů dem meyster. Lieber herr/ thůnd es durch gott/ vnnd predigen vns vnnd leerent vns/ wie der mensch zům nechste vñ höchste kömen müge/ da der mensch in diser zeyt zů kömen mag. So spracb der meyster. Ach lieber sun/ war hirzů/ was sol dir so hohe ding gelaget/ wan ich glaub wol das du sein gar wenig verstandest. So spracb der man. Ach lieber herr/ ob ich seyn wenig oder nicht verneme/ so soll mich doch darnach iameren. Wan eüch vil leut nachlaufen/ wer es das ein mensch yyder den allē were der er verstünde/ so wer alle eüwer arbeit wol gethon. So spracb d meister. Lieber sun so lich es thůn/ so mäß ich das noch studieren vnd arbeyten/ das ich es zůsamē bing. Der mā ließ nicht ab/ er bat vnd bat also lang/ dz im der meister gelobt. Darnach als er geprediget het/ do weykünder er dē volck/ daß sy an den dritte tag widerkommen solten er wer gebetten das er leren solte/ wie der mensch zů dem aller nechsten vnd höchsten vñ besten kömen möcht die in der zeyt. So s tag kam/ do kamē vil leüt dar/ vñ diser mā satzte sich an ein statt/ da er wol gehören mocht. Vnd der meyster kam vñ hub die rede also an/ vnd spracb.

CJn diser nachgen der kostlichē predig werdē gesetzt. xxiij. stuck/ durch die mā erkennē mag wölche da seyen die rechte/ war/ vernünffteg

Auch gilt dz meinen.

Mere wirdig auf an die geschrifft.

Wie man zů einer wolkomenheit kömen mag.

Was liebe dz gottes ist vnd wie sie vnd wie sie vnpersteyg

Jn welcher gestalt dz man hab mit rauch gewirckets.

Predig Doctor Jo. Tauleri.

erlüchten schouwendē mēschē/ vñ wölcher mensch dise stück an im hat/ zů dē mag Christus der herr wol spreche dise wor. Ecce vere Israelita in quo dolus nō est. Johānis pximo. Sich zů/ diß ist warlich ein gotschowender mensch/ in dem kein arglist funden wirt.

IEsu kindē/ Ich hab eüch als vil zů sagē in disem sermon/ vñ den dingē die ich geloret habe/ dz ich dz ewigelich nit darin mag fürē/ als mein gewöhelt ist. Vñ auch wird ich nitt vil latin in disem sermon sprechen. Wan was ich sagē wil/ dz wilich also bewerē mit d heligē geschrifft/ vnd spracb. Lieben kinder/ Jr sollēt wissen dz man vil menschē finder/ die wol kömen zů Klarer verstentnuß vñ zů vernünffteyen vnd dē scheidē/ abe. diß geschieht in bilden vñ in formē. vñ durch mēschē/ vñ on die geschrifft. O an finder auch vil mēschē wes jn dz lichte wirt/ dz in daß erwas bekant wirt/ durch die geschrifft/ damit lassen sy sich genügen. Aber ein sollich mensch/ hat noch gar fer zů seinē nechsten. Aber lieben kinder/ wēl der mēsch dise ding durch brochē hette/ vnd dardurch erlüchtē wer/ der da kömen were über vierzig beschouwungē vnd über alle vernünffteg begreiffung beid mitt bildē vñ mit formen/ da ein solcher mēsch wer/ der dez zů kommē wer/ der wer gott lieber vñ werdet/ daß ir dert rausgent mensche/ die nys selbens nitt auß geend/ vñ in eigner angenommē wesse leben. Wan gott kan ta sy nit kommen noch in jn gewirckē. Vñ das kömet alles von iem eigen willē vñ angenomer einfaltigkeit/ die sy habē in der wolgefallē/ eit oder verstērnuß irrt eigner vernunffte in bildungē. Aber die menschēnn die sich hierdurch gebrochen habē/ vñ

sich gotin einer sterbendē weis gelassen habē/ vñ sich auß aller bildē reicher formē vñ schawungē funden haben/ vñ sich demütiglichē arbeiten vñ erdörrt haben/ über all vernünffteg bildung. Als sant Dionysius spricht/ das liecht des glaubens vñ den mensche haben über vernünffteg begreiffung. Vnd wissent liebē kinder/ das got in einem solchē mēschen finder cůw vñ statt in im zů wonen/ vnd zů würckē/ wēs er wil. Vnd wēn nun got in einem solchē menschen kein binderniß finder/ so würcket got in im eigne werck/ vñ würcket in rechte an sich vñ in sich. Nun wissent das eyn solcher mensch selgam ist/ wann sein leben vñ sein weise allen menschē verborgen ist vñ vnbekāt. Es wer daß ein mēsch der des selbē lebens wer/ den ich für ere dz es leyder wenig geschech. Nun wissent/ dz zů disem wesen vnd zů diser edlen vollkomenheit nyemāt kommen mag/ daß mit grundloser demütigkeit/ mit lauterer verstērnuß vñ mitt klarer vernunffte. Aber doch ist es geschehē dz etlich groß vernünffteg doctor vñ pfaffen gefallē seind/ vñ gar vñ vernünffteg geyst von d engel schar/ die ander natur vñ wesen anders nicht erkantenn daß lauterer vernunffte/ vnd doch geirt habē/ vnd ewiglich von d ewigē wonheit gefallen seind. Also geschicht noch allē hen/ die sich in eigner vernunffte ansehen/ vnd sich in der eigen willen verstentligkeit gott wöllē gleichē. Nun ist es nütz vnd nortürftegzů zů vernemen/ wölch da seind die rechten waren vernünffteg/ erleüchtē schawdē mēschē. Nun wil ich eüch sagē als fere ich in d geschriffte find/ kan/ das ha. xxiii. stück seind/ die ein solch mensch an im haben sol. ¶ Das erst stück/ setzt der allerhöchst meister aller meister vñ aller Jünglinger vnnd weisheit/ der sich vñ unser herr Jesus Christus/ vnd spracb. Habet solt ir merckē ob ir mein jüngen seind/ ist dz ir eüch lieb ondereynander habet/ als ich

Was liebe das gottes ist vnd wie sie vnpersteyg

Wie man zů einer wolkomenheit kömen

b

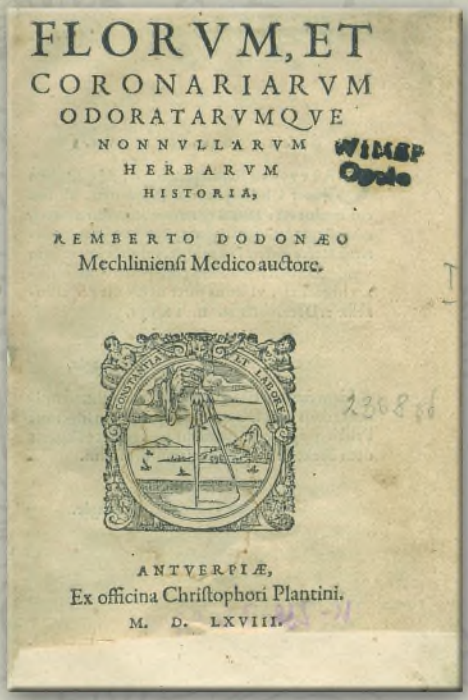

FLORVM, ET
CORONARIARVM
ODORATARVMQVE
NONNVLLARVM
HERBARVM
HISTORIA,

REMBERTO DODONÆO
Mechliniensi Medico auctore.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini.
M. D. LXVIII.

15
REMBERTI DODONÆI
FLORVM ET CORONARIARVM
ODORATARVMQVE NONNVLLA-
RVM HERBARVM HISTORIA.

DE NIGRA SIVE PVRPVREA
VIOLA. CAP. I.

NIGRA siue purpurea Viola mox à radice folia promit, multa, lata, venosa, per ambitum leuiter crenata, hederæ foliis rotundiora, tenuiora, nigriora q̃, præsertim parte superiore, inter quæ medij, tenues exeunt styli, & in singulis flores singuli,

VIOLA TRICOLOR. 17

rata: caules infirmi, tenues, angulosi, geniculati palmi longitudine: flores longiusculis pediculis insident, purpureæ Violæ forma similes, & magnitudine vt plurimum pares,
B triplici

ROSA SATIVA. 93

Rembert Dodoens (1517-1585)

Florum et coronariarum odoratarumque nonnullarum herbarum historia Remberto Dodonaeo Mechliniensi medico auctore, Antverpiae: ex Officina Christophori Plantini, 1568 r.

Rembert Dodoens (1517-1585)

Florum et coronariarum odoratarumque nonnullarum herbarum historia Remberto Dodonaeo Mechliniensi medico auctore, Antverpiae: ex Officina Christophori Plantini, 1568 r.

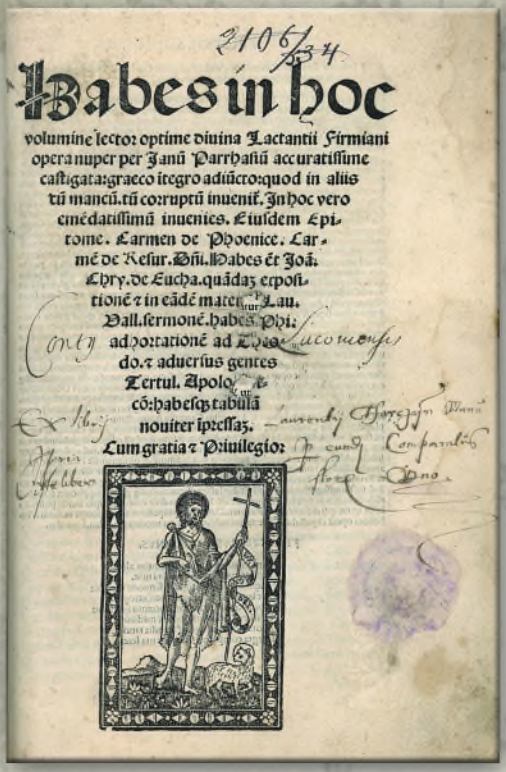

2106/34

Habes in hoc

volumine lector: optime diuina Lactantii Firmiani opera nuper per Janū Parrhasiū accuratissime castigata: graeco integro adiūcto: quod in aliis tū mancū. tū corruptū inuenit. In hoc vero emēdatissimū inuenies. Eiusdem Epitome. Carmen de Phoenice. Carmē de Resur. Dñi. Habes et Joā. Chry. de Eucha. quādaz expositionē z in eādē materiā Lau. Vall. sermonē. habes. Phi: adhortationē ad Gracos. Tertul. Apologeticū: habes q̄z tabulā nouiter ipressaz.

Cum gratia z Priuilegio:

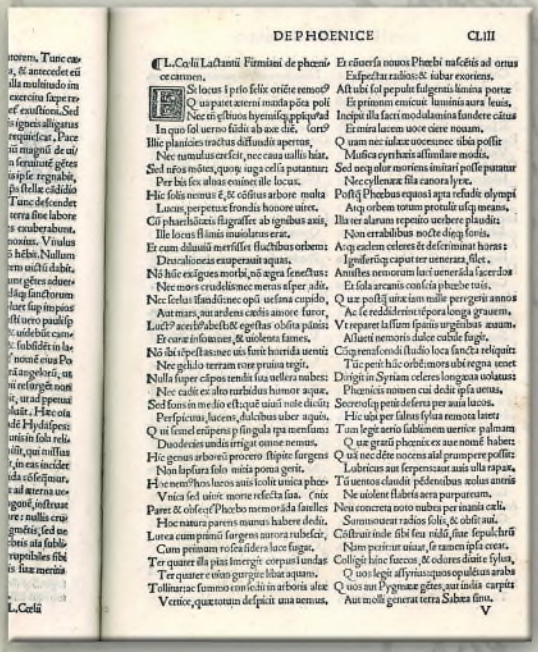

DE PHOENICE CLIII

L. Cælii Lactantii Firmiani de phœnice carmen.

Et locus ipse felix oriēte remoto?
Q uæ paret æterni mandata pōta poli
Nec tēpestiuos hyemisq; ppiqu ad
In quo sol uerso fūdit ab axe die. (ortū
Illic planicies tractus diffundit apertus,
Nec tumulus crescit, nec caua uallis hiat.
Sed nfos mōtes, quos iuga celsa putantur
Per bis sex ulnas eminet ille locus.
Hic solis nemus ē, & cōfitus arbore multa
Lucus, perpetuæ frondis honore uiret.
Cū phœnicis fragrasse ab ignibus axis,
Ille locus flāmis mutaturus erat.
Et cum diluuiū mersisset fluctibus orbem:
Deucalioneas euaperauit aquas.
Nō hūc exūgues morbi, nō ægra senectus:
Nec mors crudelis nec metus asper adit.
Nec scelus sfandū nec opū uesana cupido,
Aut mars, aut ardens cædis amore furor,
Luctū? acerbū abest & egestas obsita pānis:
Et curæ insomnes, & uiolenta fames.
Nō ibi cōpestas: nec uis fuerit horrida uentū
Nec gelido terram tore pruina tegit.
Nulla super cāpos tendit sua uellera nubes:
Nec cadit ex alto turbidus humor aquæ.
Sed fons in medio est: quæ uiuei nole diēbus
Perfpicuus, lucens, dulcibus uber aquis.
Q ui semel erūpens p singula tpa mensam:
Duodecies undis irrigat omne nemus.
Hic genus arboreū procero stipite surgens
Non lapsura folo mitia poma gerit.
Hoc nem? hos lucos auis iocūt unica phœnix
Vnica sed uiuit morte refecta sua. (nix
Paret & obsequi Phœbo memorāda satellēs
Hoc natura parens munus habere dedit.
Lutea cum primū surgens aurora rubescit,
Cum primum rosea sidera luce fugat,
Ter quater illa pias immergit corpus undas
Ter quater e uiuo gurgite bibat aquam.
Tolliur ac fumiso conscīdit in arboris altæ
Vertice, quæ totum despicit una nemus,
Et cūcta nouos Phœbi nascētis ad ortus
Exspectat radios: & iubar exoriens.
Aft ubi sol pepulit fulgentis lumina portæ
Et primum emicuit luminis aura leuis,
Incipit illa facti modulamina fundere cātus
Et mira lucem uoce ciere nouam.
Q uam nec iubæ uocesnec tibia possit
Musica cyrrharis assimilare modis.
Sed neq olor moriens inuitari posse putatur
Nec cyllenæ fila canora lyræ.
Postū Phœbus equos i apta refudit olympi
Atq orbem totum protulit usq; meam,
Illa rec alarum repetito uerbere plaudit
Non errabilibus nocte diēq; sonis.
Atq eadem celeres ēt descriminat horas:
Ignifērūq; caput ter uenerata filet.
Amnibus nemorum lucri uenerāda sacerdos
Et sola arcanis conscia phœbe tuis.
Q uæ postū uixe iam mille peregerit annos
Ac se reddiderint tēpora longa grauem.
Vt reparet lassum spatiis urgēibus æuum.
Ad luci nemoris dulce cubile fugit.
Cūq; remsfondi studio loca sancta reliquit:
Tūc petit hūc orbē: mors ubi regna tenet
Dirigit in Syriam celeres longæua uolatus:
Phœnicis nomen cui dedit ipsa uetus.
Secretosq; petit deserta per aua lucos.
Hic uāt per salius sylua remota latet.
Tum legit aerio sublimem uertice palmam
Q uæ gratū phœnix ex aue nomē habet:
Q uā nec dēte nocens atal prumpere possit:
Lubricus aut serpens aut auis ulla rapax.
Tū uentos claudit pēdentibus æolus antris
Ne uiolent flabris æra purpureum.
Neu concreta noto nubes per inania cæli.
Summouerat radios solis, & obstat aui.
Cōstruit inde sibi sesa nidū, siue sepulchrū
Nam peritur uiuat, se tamen ipsa creat.
Colligit hinc succos, & odores diuitē sylua,
Q uos legit assyrias aquos opulētus arabs
Q uos aut Pygmææ gētes, aut india carpit
Aut molli generat terra Sabæa sinu.

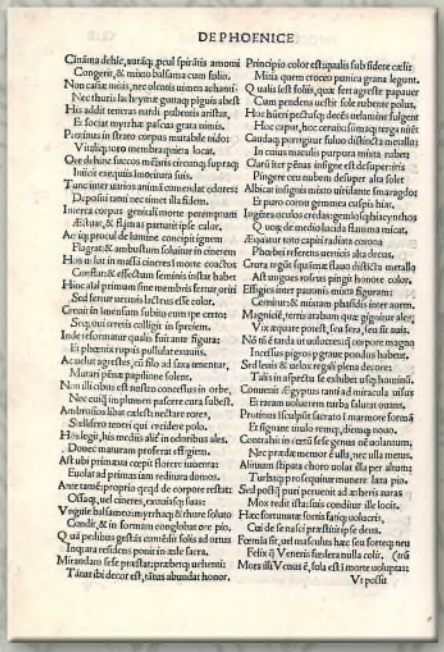

DE PHOENICE

Cinnāna debic, aurāq; peul spirātis amomi
Congerit, & mixto balsama cum folio.
Non casiæ mixis, nec olentis mirrhæ achanti:
Nec thuris lacrymæ guttaq; piguis abest
Hic addit teneras nardi prabentis aristas,
Et sociat myrrhæ pascua grata mimis.
Proximus in strato corpus mutabile nidor
Vitalisq; toro membra spirāta locat.
Ore dehinc succos mūris circumq; suprasq;
Initiē exequias Innocuiura suis.
Tunc inter uarios animā commendat odores:
De politi tanti nec nimet illa fidem.
Interea corpus genitali morte peremptum
Æstuat, & flammas patratrī ipse calor.
Ac sic procul de lamine concipit ignem
Flagrat, & ambustum fohaitur in cinerem
Hic uiuat in massa cinerei morte coactus
Conflat, & effectum feminis instar habet
Hinc atal primum sine membris fernat ortū
Sed fernat uermis lacrimis esse color.
Crescit in iuuenem subitq; cum ipse cernos
Sicq; qui ureris colligit in spreiem.
Inde reformatur qualis fuit ante figura:
Et phœnix rupis pullulat exanimis.
Accelut agrestes, ci filo ad sæua tenentur,
Matam pinæ papilinæ folens.
Non illi cibus est nostra conscellus in orbe,
Nec cuiq; implumen parere cura subest.
Ambrosio libat cælesti nectare rores,
Stellifero teneri qui cycidere polo.
Hos legit, his medius alit in odoribus ales.
Donec maturam proferat effigiem.
Aft ubi primæua cœpit florere iuuentas
Euolat ad primas tam rediura domos.
Arse tamēs proprio qeiqd de corpore restat:
Ossaq; uel cineres, exanimiq; fauis:
Vegitie balsameum yrrhaq; & thure solato
Condit, & in formam conglobat ore pio.
Q uā penibus gestās cumēdit solis ad ortus
Inqua residens ponit in aule sacra.
Mirandam sese prestat: prabentq; uehenti:
Tātus ibi decor est, tātus abundat honor.
Principio color est iqualis sub sidere cælit:
Mitis quem croceo punica grana legunt.
Q ualis est foliis, quæ fert agreste papauer
Cum pendens uestit sole rubente polus.
Hoc hūeri pectūsq; decēs uelamine fulgent
Hoc caput, hoc cerulis sumq; terga niēt
Caudaq; porrigitur fuluo distincta metallis
In cuius mucilis purpura mista rubet
Clarū iter pēnas infigor est desuperiris
Pingere cui nubem desiper alta solet
Albicat insignis mixto uirīdante smaragdos
Et puro corna gemmea cuspis hiat.
Ingēra oculos credas: gemmosq; phaicynthos
Q uoq; de medio lucida flamma micat.
Æquatur toto capiti radiata corona
Phœbei referens uericis alta decus.
Cruta tegit squāmæ flauo distincta metallo
Aft ungues rosiras pingit honore color.
Effigies inter pauonis mixta figuram:
Cernitur: & mixtam phasidis inter aurem.
Magnicūt, terris arabum quæ gigoūtur aies;
Vox æquare potest, seu fera, seu fit auis.
Nō tū ē tarda ut uoluerit sū corpore magno
Incessus pigros: p grauē pondus habent.
Sed lenis & uelox regui plena decoris:
Talis in aspectu se exhibet usq; hominū.
Cumcisi Ægyptus tanti ad miracula uisus
Et mirari uoluerunt turba faluat omnis.
Protinus ficulpitē sacrato i marmore formā
Et figoūe mulo remig, demuq; nouo.
Contrahit in cersū sese genus oē aolantum;
Nec prædæ memor è ulla, nec ulla metus.
Aliunum sispata choro uolat illa per aluum:
Tuebatq; prosequitur munere lata pio.
Sed postū puri peruenit ad æthers auras
Mox redit ista: suis conditur ille locis.
Hæc formamæ forma fatiq; uolucris,
Cui de se nisi præstitit ipse deus.
Fœmia fit, aut masculus hæc seu forteq; neu
Felix q̄ Veneris fœdera nulla colit. (crū
Mors illi Venus è, sola est i morte uoluptas:
Vt possit

Lucius Caecilius Firmianus Laktancjusz (ok. 250–ok. 330)

Habes in hoc volumine lector optime diuine Lactantii Firmiani opera nuper per Ianum Parrhasium accuratissime castigata, graeco integro adiuncto: quod in aliis cum mancum tum corruptum inuenitur. In hoc vero emendatissimum inuenies; Eiusdem Epitome; Carmen de Phoenice ; Carmen de Resur. Domin…, Venetiis: arte & impensis Ioannis Tacuini fuit impressum, 1509 r.

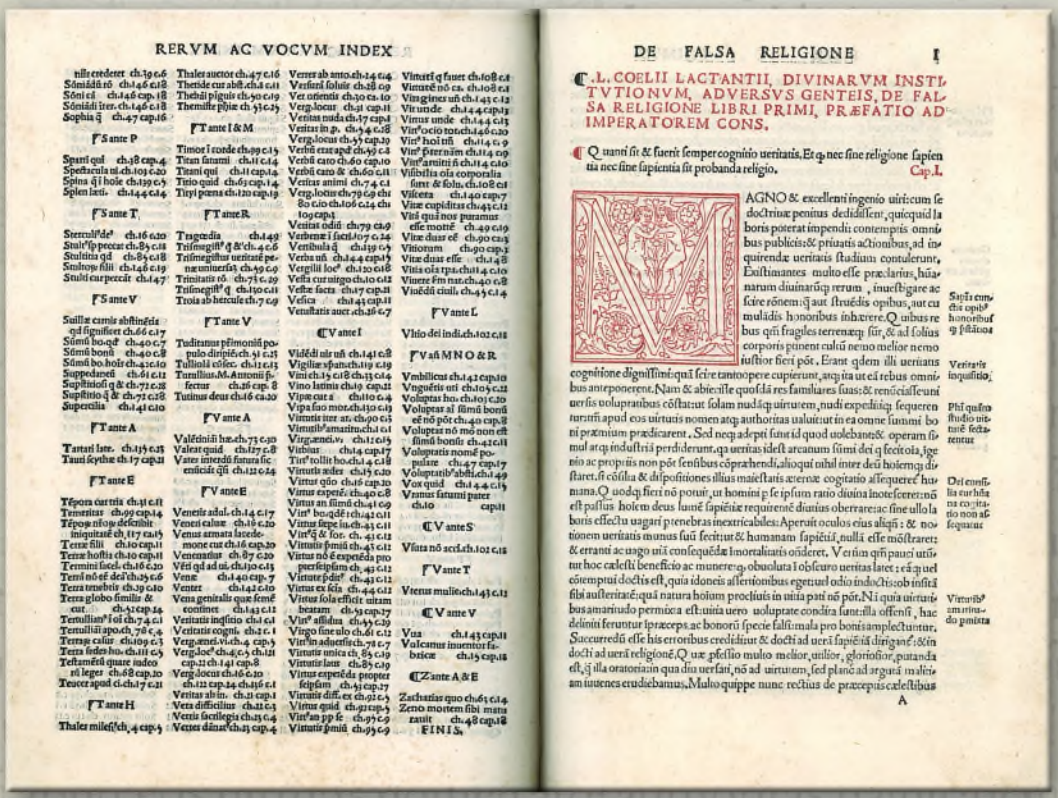

RERVM AC VOCVM INDEX

DE FALSA RELIGIONE I

C.L. COELII LACTANTII, DIVINARVM INSTITVTIONVM, ADVERSVS GENTEIS, DE FALSA RELIGIONE LIBRI PRIMI, PRÆFATIO AD IMPERATOREM CONS.

Cap.I.

Quanti sit & fuerit semper cognitio ueritatis. Et q; nec sine religione sapientia nec sine sapientia sit probanda religio.

Lucius Caecilius Firmianus Laktancjusz (ok. 250–ok. 330)

Habes in hoc volumine lector optime diuine Lactantii Firmiani opera nuper per Ianum Parrhasium accuratissime castigata, graeco integro adiuncto: quod in aliis cum mancum tum corruptum inuenitur. In hoc vero emendatissimum inuenies; Eiusdem Epitome; Carmen de Phoenice ; Carmen de Resur. Domin…, Venetiis: arte & impensis Ioannis Tacuini fuit impressum, 1509 r.

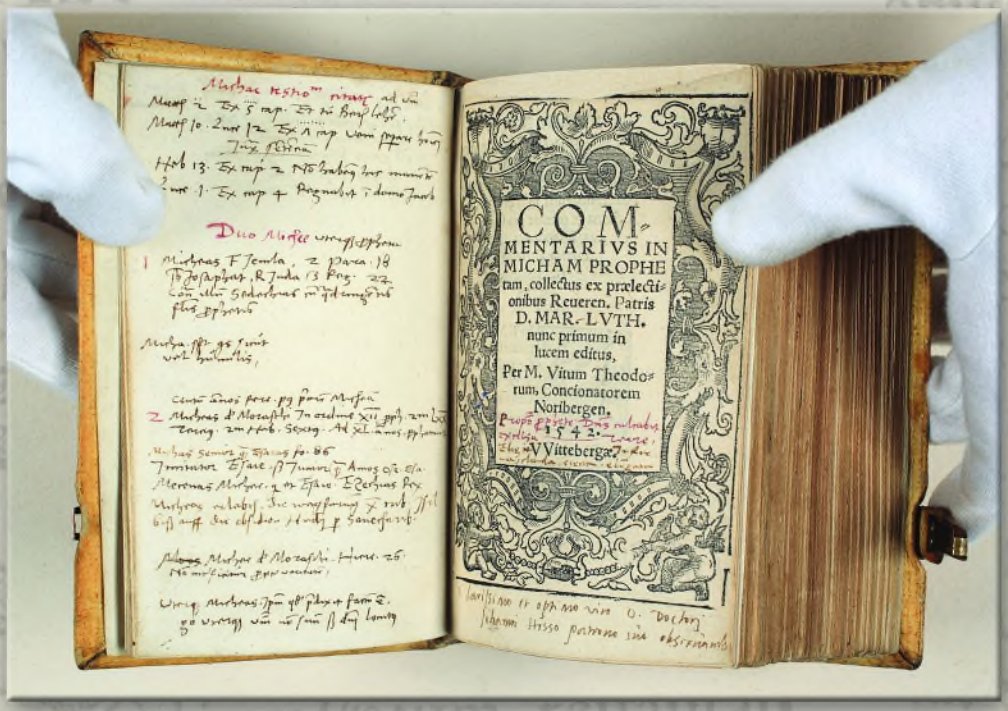

Philipp Melanchton (1497–1560)

Commentarius in Micham prophetam, collectus ex praelectionibus Reueren. Patris D. MAR-LVTH. nunc primum in lucem editus, Per M. Vitum Thedorum Concionatorem Noribergen, VVitebergae: Apud Vitum Creutzer, 1542 r.

Tractatus sacerdotalis de sacramentis deqꝫ diuinis officijs, ꝛ eoꝝ administratiõibus.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI DOMINO, domino Petro Episcopo Premisliensi Regni Poloniæ vicecancellario domino & patrono colendissimo Rudolphus Agricola iunior poeta a Cesare laureatus fœlicitatẽ.

MAxima profecto veneratiõe, maximo honore, vereq; laudis p̃conio dignos esse iudico, Reuerendissime dñe antistes, nõ tam ei solum quos vt posteros demerens aliqd ipsi vel suo marte lucubrauerint, q̃ illos etiam quoꝝ opa summe frugis plena volumina a situ tandẽ, cęcis in quarũ delitescentes tenebris libri in sacrosancte Christi seruatoris nostri ecclesię vsum & vindicant & luci restituunt, celebre posteritati nomen, q apud Græcos primus bibliotecã condidit Athenienslũ tyrannus Pisistratus religt celebre in Persiden abducande ipsa Xerxes, Seleucus Nicanor Alexander Magnus, Philadelphus, apud Romanos, Paulus Emilius, Lucullus & q Marco Varroni eius cõstituendę copiã dedit Iulius Cęsar, Pollio, & fidei nostrę Pãphilus Martyr, q triginta voluminũ milia reposuit. Quis igit tuę Reuerẽdissimę dñationis sancto, pposito-tibi inquã optimo pastori nõ congratulet, cuius nõ segniter impensa diligentia diuinaꝝ litterarũ pro cõmuni sacerdotũ vtilitate libri iterum iterũq; restituunt. Vera prelatis laus est nullo vnq̃ tempore nõ ecclesię consulere prouidenter, quod subinde tecum reuoluens, nihil eorũ quęad eius vsum pertineant pretermittis. Pergat itaq; tua Reuerendissime dñatio, nec vllo, eadẽ pacto ab hoc celeberrimo instituto diuellat, cui plurimũ me cõmendo. Cracouię. Anno 1518.

BIBLIOTEKA FUNDACYI W. HR. BAWOROWSKICH

Prologus

MEdice cura teipsum. Lu. iij. ca. Sicut ait Gregorius parte sui pastoralis ca. u. Mais autẽ cogitationes vulnera occultiora nesciat esse vulneribus viscerꝝ. Hi mirum videt medicum spiritualem multo subtiliorẽ debere esse medico corporali q vt bene curet viri: multa perfecta opus habet. Preterim vt vim pigmentorꝝ spiritualiũ cõsideranę piuiũ ꝗ ceteros curare desiderat circũqua; regulas medicine cognoscat. Aliꝫ ꝗ artis spiritualis inpitus ꝛ seipso ignorantie cõfossus vulneribꝫ alios mederi ꝓperet: audire nõ inerito merebit. medice cura teipsum. ipsa quipe stultitia est: vt idẽ ait Grego. si alios alios mederi ꝓperat, qui ꝛ ipse in facie vulnus portat. Et maxima plane demẽtia est vt ingt in pasto. ca. ij. Omni bi q ne quaq; precepta spiritualia cognouerunt. cordis se medicos ꝓfiteri non metuũt. nũ q pigmentorꝝ vim nesciũt. videri medici nõ carnis erubescunt. Recte igit cuilibet talius dicit medice cura teipsum. Quos igit medicos cordiũ appellare ad presens mei ꝓuenit q̃ curatores animarũ. ipsos vel rectores ecclesiarũ qbus sile thesaurus est traditus ꝓ quo nõ parcet deus parcet qui ꝓprio filio suo nõ pepercit. vt dicit ad Romanos. viij. ca. Mulibus et iaq; ille vulneratꝝ q incidit in latrones curandus fouendusq; a samaritano relictus est. Lucer. ca Uniencig; eũ ipsoꝝ dicit. Curam illius habe. Et rursus deus ꝓ ꝓphetam. Custodi viũ istu. q si lapsus fuerit: anima tua erit ꝓ anima ipsius. Porro dñs ꝓ Ezechielem vetio ꝛ tricesimo vel cio ca. cõminat cuilibet curatori dicens. Sanguinem eius de manu tua requiram si dixerit. qꝛ vita ꝛ mors subditoꝝ posita est in manus prelatoꝝ. Ulti dicit Judith octauo ca. Et vobis pendet anima illoꝝ. Hac itaq; sententia ꝓmonitus q̃q; prelatorũ ꝛ rectoꝝ penset periculũ sui regimiꝫ. ꝛ artem doctrinãq; discat spiritualis curationis, qnatinus in se ignorantie curare possit vulnera. ꝛ in subditoꝝ cordibus ꝓ sanã doctrinam ꝛ salubrẽ penitentiã sciat sanare contagia delictoꝝ. Hęq; absit: ꝯ; sanandi regulas nesciat ꝛ ad sanandũ ꝓmissos subditos se stinet: iuste sibi obuiet aud. at de eiusdem. Medice cura teipsu. Recte nanq; prelato ignoranti dicit vt ꝓ ꝗ in se sufficienẽ artẽ curãdi spiritualiũ morboꝝ habeat: q̃ empla strum sanãdis vulneribꝫ adhibeat. Nam vt ait Gregoꝛ in regl. Uerecũdũ est ꝛ dicere pudet. q̃ sacerdotes ducatũ arripiũt q cordiũ religiose vite nõ nouerunt. Licet in gubnãdã catholicis mysteriis ignorãtia tolerãda foret. eo q in pleriq; melius est nepotare q̃ curare. In gubnãdis etiã iuxta Augu. in libro de verbis dñi. q̃ eius est fidelis ignorantia q̃ temeraria ꝓscientia. In ecclesiastlcis ꝛ ministeriis eoꝝ

Mikołaj z Błonia (?–ca 1448)

Tractatus sacerdotalis de sacramentis deque divinis officiis et forum administrationibus, Cracoviae: in edibus providi viri domini Johannis Haller, 1519 r.

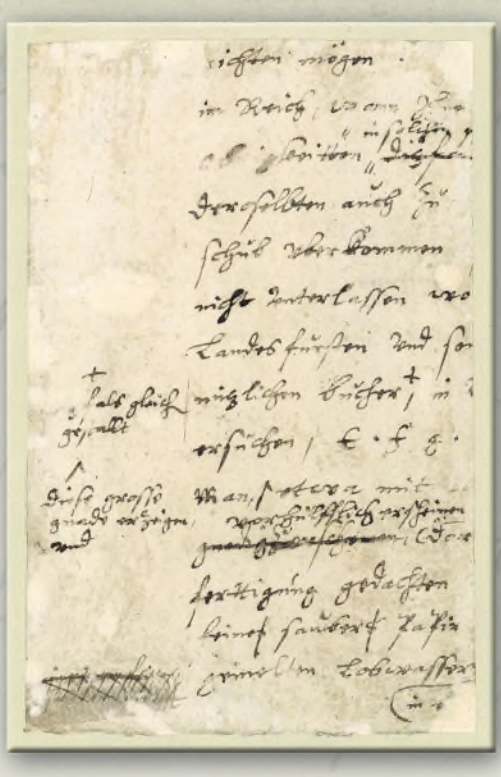

Georg Fabricius (1516-1571)

Elegantiae poeticae ex Ovidio, Tibullo, Propertio elegiacis. Collectae a... Eiusdem libellus de prosodia; Elegantiarum puerilium ex M. Tulii Ciceronis epistolis libri tres.
Collectia Georgio Fabricio Chemnicense
Lipsiae: excudebatur a Valentino Papa, 1554 r.

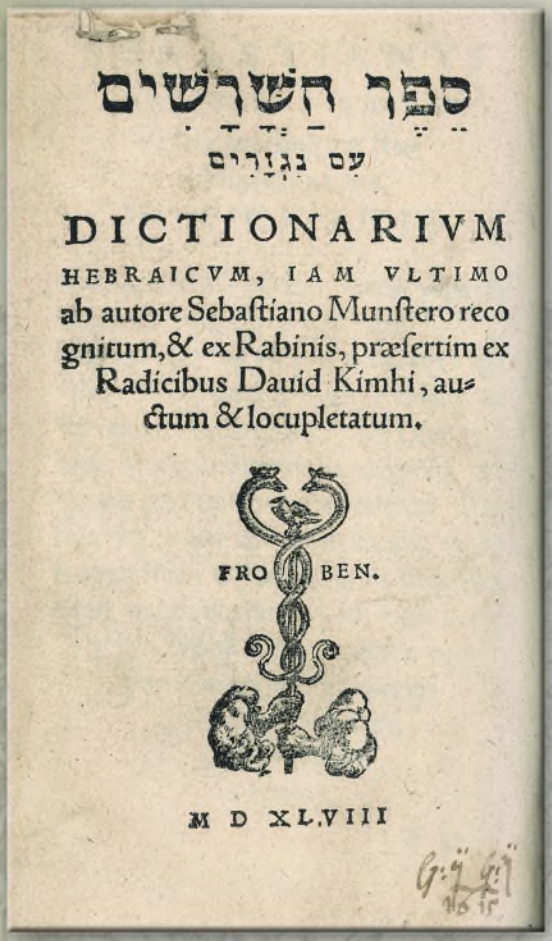

ספר השרשים

עם נגזרים

DICTIONARIVM

HEBRAICVM, IAM VLTIMO ab autore Sebastiano Munstero recognitum, & ex Rabinis, præsertim ex Radicibus Dauid Kimhi, auctum & locupletatum.

FROBEN.

M D XLVIII

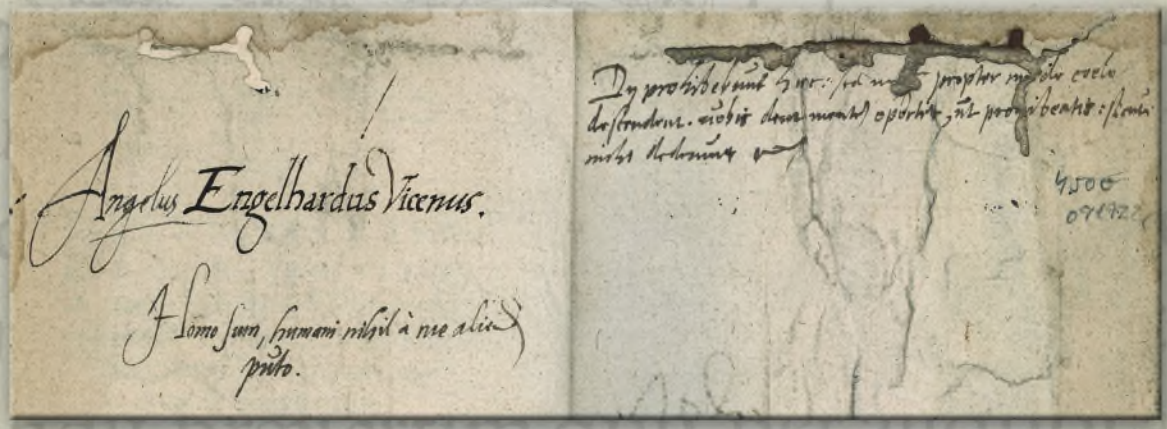

Angelus Engelhardus Vicenus.

Homo sum, humani nihil à me alienum puto.

Sebastian Münster (1488–1552)

Dictionarium Hebraicum iam ultimo ab autora Sebastiano Munstero recognitum, & ex Rabinis, praesertim ex Radicibus Dauid Kimhi auctum & locupletatum, Basel: Froben, Hieronymus und Episcopius, Nikolaus, 1548 r.

Walerian Gutowski (?–1693)

Quadrajezymał cały. Albo kazania w polskim ięzyku na ewangelie każdodzienne zupełnego Postu Świętego z większey części niegdy mialne po różnych kościołach Krakowskich, W Krakowie: w Drukarni Mikołaia Alexandra Schedla, 1688 r.

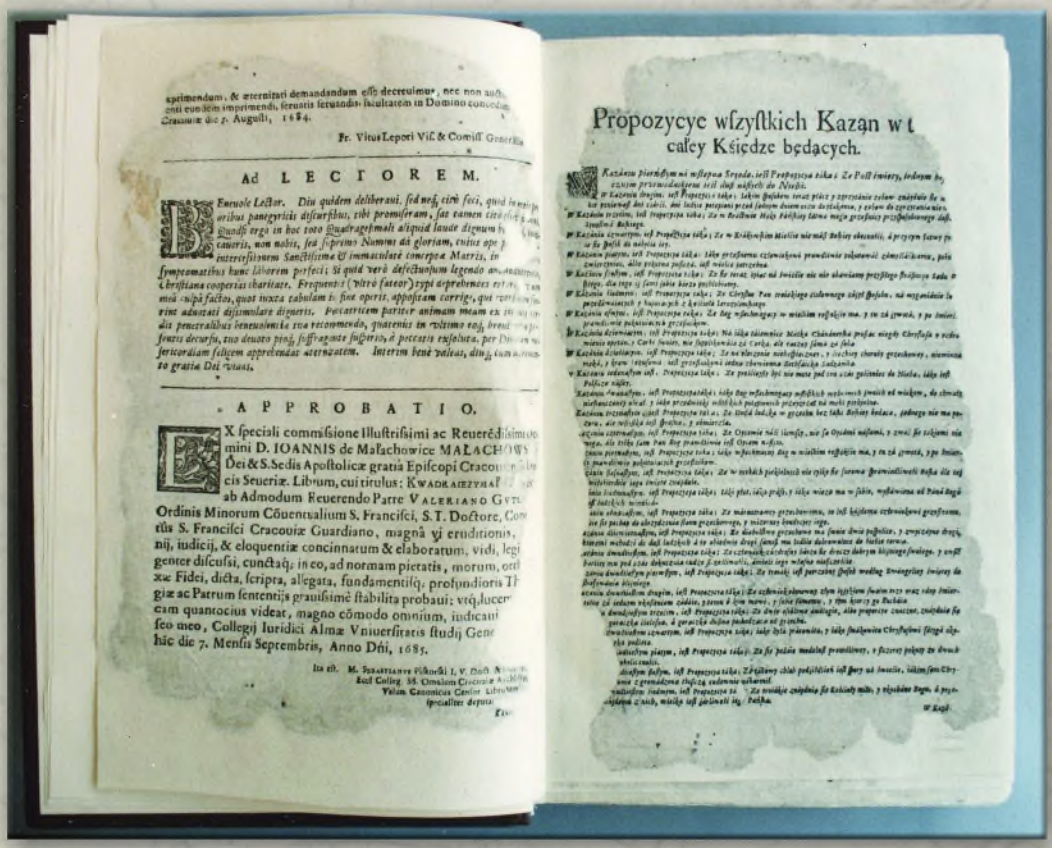

Ad LECTOREM.

APPROBATIO.

Propozycye wszystkich Kazań w t
całey Księdze będących.

Walerian Gutowski (?–1693)

Quadrajezymał cały. Albo kazania w polskim ięzyku na ewangelie każdodzienne zupełnego Postu Świętego z większey części niegdy mialne po różnych kościołach Krakowskich, W Krakowie: w Drukarni Mikołaia Alexandra Schedla, 1688 r.

Hartmann Schopper (ca 1542-1595)

Reinecke fuchs.., Francofurtae ad Moenum: apud Nicolaum Bassaeum, 1579 r.

IMPRESSVM FRANCOFVR-
ti ad Mœnum, apud Nico-
laum Bassæum.

M. D. LXXIX.

Hartmann Schopper (ca 1542–1595)

Reinecke fuchs.., Francofurtae ad Moenum: apud Nicolaum Bassaeum, 1579 r.

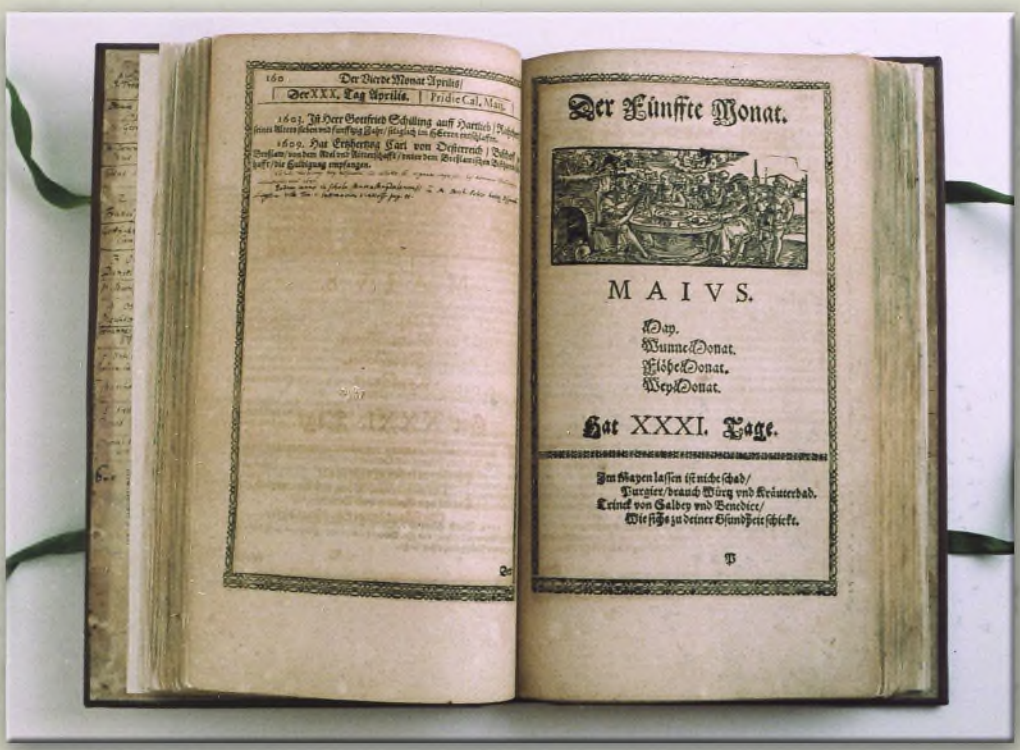

Nicolaus Pol (1564–1632)

Hemerologion Silesiacum Vratislaviense, Leipzig: durch Abraham Lamberg, 1612 r.

PYMANDER
MERCVRII
TRISMEGISTI

Cum Commento

FRATRIS HANNIBALIS ROSSELI
CALABRI, ORDINIS MINORVM REGVLARIS
obseruantiæ, Theologiæ & Philosophiæ, ad
S. Bernardinum Cracouiæ
Professoris.

Liber secundus de Spiritu S.
& Angelis.

Cum licentia & Authoritate Illustrissimi & Reuerendiss. Domini Alberti Bolognetti Cardinalis, & in Regno Poloniæ Nuntij Apostolici.

Cumq; Gratia & Priuilegio Sacræ Cæsareæ M.
& Serenis. Regis Poloniæ.

CRACOVIAE.
In Officina Typographica Lazari: Anno
M. D. LXXXV.

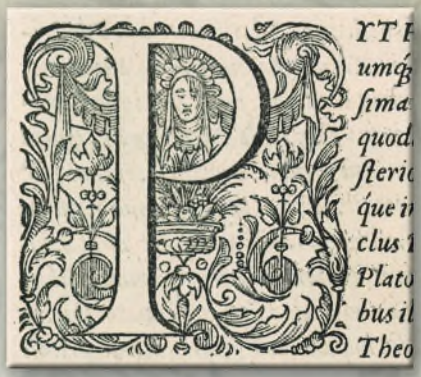

ILLVSTRISSIMO AC
REVERENDISSIMO PRINCIPI,
DOMINO, D. FERDINANDO MEDICES,
S. ROMANÆ ECCLESIÆ
CARDINALI,

Ordinis nostri Protectori vigilantissimo:

FRATER HANNIBAL ROSSELI CALABER, EIVSDEM
Ordinis de obseruantia, Cracouiæ ad Sanctum Bernardinum
Philosophiæ & Theologiæ Professor:

Subiectionem.

Annibale Rosselli (1525-1593)

Pymander Mercurii Trismegisti cum commento Fratris ... Calabri, Ordinis Minorum Regularis observantiae, Theologiae et Philosophiae, ad S. Bernardinum Cracouiae Profesoris, Cracoviae: In Officina Typographica Lazari, 1585 r.

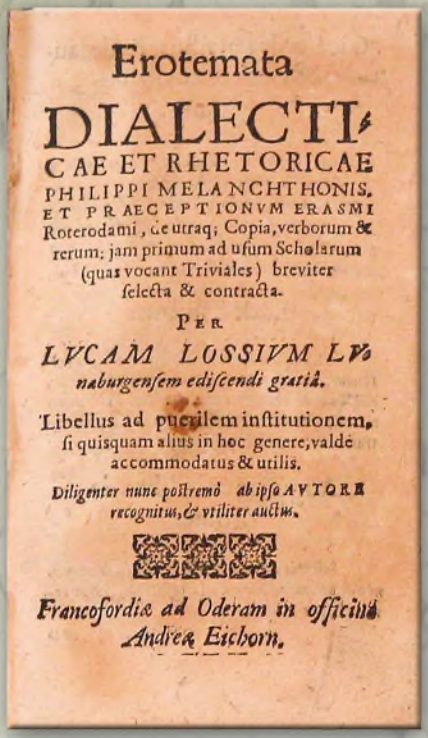

Erotemata
DIALECTI-
CAE ET RHETORICAE
PHILIPPI MELANCHTHONIS,
ET PRAECEPTIONVM ERASMI
Roterodami, de utraq; Copia, verborum &
rerum: jam primum ad usum Scholarum
(quas vocant Triviales) breviter
selecta & contracta.

PER
LVCAM LOSSIVM LVnaburgensem ediscendi gratiâ.

Libellus ad puerilem institutionem,
si quisquam alius in hoc genere, valdè
accommodatus & utilis.

Diligenter nunc postremò ab ipso AVTORE
recognitus, & vtiliter auctus.

Francofordiæ ad Oderam in officina
Andreæ Eichorn.

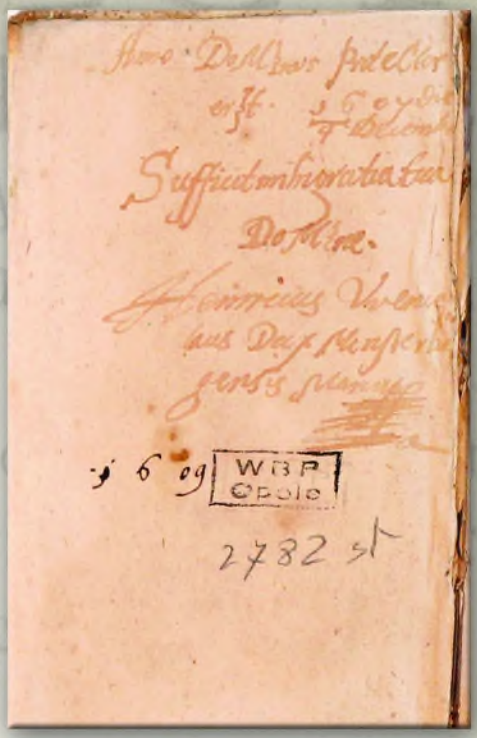

Lucas Lossius (1508–1582)

Erotemata Dialecticae et Rhetoricae Philippi Melanchthonis, et Praeceptionum Erasmi Roterodami, de utraq[ue] Copia verborum & rerum: jam primum ad usum Scholarum, (quas vocant Triviales) breviter selecta & contracta; Per Lucam Lossium Lvnaeburgensem ediscendi gratia. Libellus ad puerilem institutionem, si quisquam alius in hoc genere, valdè accommodatus & utilis. Diligenter, nunc postremò, ab ipso Autore recognitus, et vtiliter auctus, Francofordiae ad Oderam: in officina Andreae Eichorn, [po 1568]

GRAMMATICES LATINÆ ELEMENTA, AD PRISTINAM BREVITATEM PVERIS ACCOMMODATIORÉM, REDACTA, VT OLIM SVNT CONSCRIPTA, ET POSTEA CORRECTA AB AVTORE

PHILIPPO MELANCHTHONE.

VRATISLAVIAE.
In Officina Typographica Iohannis Scharffenbergij.

ANNO

M. D. LXXXI.

Philipp Melanchton (1497–1560)

Grammatices Latinae elementa ad pristinam brevitatem pueris, Vratislaviae: in Officina Typographico Iohannis Scharfenbergii, 1581

Stan przed konserwacją

Stan po konserwacji

Franciscus Tittelmans (1502-1537)

De Consideratione Dialectica Libri VI; A docto quodam Dialecticae viro multis in locis aucti, multis'que diminuti; De consideratione dialectica, Antverpiae: apud Philippum Nutium, 1570 r.

Stan przed konserwacją

Stan przed konserwacją

Franciscus Tittelmans (1502–1537)

De Consideratione Dialectica Libri VI; A docto quodam Dialecticae viro multis in locis aucti, multis'que diminuti; De consideratione dialectica, Antverpiae: apud Philippum Nutium, 1570 r.

Stan przed konserwacją

Stan przed konserwacją

Franciscus Tittelmans (1502-1537)

De Consideratione Dialectica Libri VI; A docto quodam Dialecticae viro multis in locis aucti, multis'que diminuti; De consideratione dialectica, Antverpiae: apud Philippum Nutium, 1570 r.

PROLOGVS APOLOGET.

SENTENTIÆ QVÆDAM CLARISSIMORVM VIRORVM, TVM Christianorum, tum Gentilium, ex ipsorum eruditissimis libris huc congestæ, atque per multos & capita certo quodam ordine digestæ, pro dialectica ceterarum que liberalium artium tuenda dignitate.

CAP. I. *Quàm magnificè diuinus Plato de Dialectica senserit: suoq; illo ore in philosophia (vt August. ait) purgatissimo & lucidissimo prominuiaerit, in Dialogo qui Phædrus inscribitur, Socratem præceptorem suum introducit cum Phædro ita loquentem.*

Diuinus Plato quamquàm fecit de Dialectica.

HArum ergo diuisionum collectionumque, ô Phædre amicus sum, vt & intelligendi & loquendi sim compos. Ac si quæ alium posse arbitror tum ad vnum, tum ad multa, pro rerum natura respicere, huius à tergo tanquam Dei vestigia sequor. Atque eos quidd facere possunt, hactenus voco Dialecticos. Consentit; mox Phædrus rectè artem hanc Dialecticam appellari, dicens.

In eodem dialogo de Pericle infigit Oratore cum Phædro colloquens Socrates.

Pericles ab Dialectica & Physica peritum orator insigniuit.

Videtur, inquit, non iniuria. Pericles oratorum omnium perfectissimus extitisse. Magnæ enim quælibet artes, exercitatione dialectica, contemplationeque sublimium in natura rerum, indigent. Ipsi enim mentis sublimitas, & vis efficax in qualibet re perficienda, hinc quodammodo proficisci videntur. Quod Pericles ad ingenij acumen adiunxit Anaxagoræ namque huiusmodi rerum indagatoris familiaritate frenus cõtemplationi se tradidit, vnde ad dicendi artem quod ipsi videbatur tradux it.

In dialogo autem septimo in republica vel de iusto, Socratem inducit mechanicas artes atque etiam mathematicas cum dialectica comparantem, vbi hæc eius cum Glaucone differentis verba leguntur.

Socrates. Nemo autem aduersabitur nobis dicentibus quòd differendi facultas diuinaxit conatur ordine certo circa vnùsquòq; quid ipsum sit inuenire. Si quidem cæteræ artes (si est mæchanicæ) aut ad opiniones hominum cupiditates, que respiciunt, vel ad generationes & compositiones, vel ad cuiusram eorum quæ generantur

PRO DIALECTICA. 6

generantur & corrumpuntur. Reliqua verò, quas diximus verarum rerum quoquo modo participes esse, Geometria scilicet eurque comites, circa ipsam essentiam quodam modo somniant: cæterùm autem quidquam ab illis cernere, impossibile est, quousque suppositionibus hærent, easque ratas & immobiles adeo seruant, vt illarum rationem reddere nequeant. Dialectica verò sola sublatis suppositionibus omnibus ad ipsum principium confirmandum pergit, ac reuera animi oculum coeno barbarico obrutum, paulatim sursum trahit ac ducit tanquam adiutricibus ac ministris, quibusdam vtens his artibus quas narrauimus.

Ac deinde nonnullis interpositis.

Legem statuit esse ferendam in republica, qua iubeantur studiosi eorum eam possimus disciplinam capessere, ex qua ad interrogandum & respondendum, vt iusientem decet, apissimi sint, quæ in Top. ad est Dialectica. Postremò (consentiente in idem Glaucone) Dialecticam doctrinis omnibus velut apicem esse præpositam dicit, nec vllam doctrinam vlterius aut eminentiorem reperiri, sed hic doctrinarum omnium esse finem.

Hæ disciplinæ quæ Arist. dialectica. Dialectica omnium doctrinarum principia habere omnia. Dialectica apex & finis omnium doctrinarum.

In Dialogo quoque qui Cratylus inscribitur, siue de recta ratione nominum, Dialectici dicit esse officium, imponere rebus nomina, quòd is colligere sciat atque diuidere, nec ab alio quàm à Dialectico commodè id fieri posse existimat.

CAP. II. *Quòd sine Dialectica Philosophia non potuit esse consummata, quòdq; Dialecticam Plato diuinigens scientiæ naturali & morali, consummatam effecerit Philosophiam. Ex Augustino libro tertio contra Academicos, Capite 17.*

PLato vir sapientissimus & eruditissimus temporum suorum qui & ita loquutus est, vt quacunque dicerer magna fierent: & ea loquutus est, vt quomodocunque diceret parua non fierent, dicitur post mortem Socratis magistri sui, quem singulariter dilexerat, à Pythagoricis etiam multa didicisse. Pythagoras autem Græca Philosophia non contentus, quæ tunc aut penè nulla erat, aut certè occultissima, postquà commotus Pherecydæ eunuchum Syri disputationibus, animum esse immortalem credidit, multos sapientes etiam longè latèque peregrinatus audierat. Igitur Plato adijciens lepori subtilitatique Socraticæ, quam in moralibus habuit, naturalium, diuinarumque rerum peritiam, quam ab eis quos memorau diligenter acceperat, subiungens, quæ quasi formatricem illarum partium iudicemque Dialecticam, quæ aut ipsa esset, aut sine qua sapientia omnino esse non posset, perfectam dignæ composuisse Philosophiæ disciplinam.

Aug. de Platone & Dialectica.

His

Stan przed konserwacją

Stan przed konserwacją

Franciscus Tittelmans (1502–1537)

De Consideratione Dialectica Libri VI; A docto quodam Dialecticae viro multis in locis aucti, multis'que diminuti; De consideratione dialectica, Antverpiae: apud Philippum Nutium, 1570 r.

Stan w trakcie konserwacji, oczyszczanie skóry oprawy

Stan w trakcie konserwacji, usuwanie zanieczyszczeń

Franciscus Tittelmans (1502-1537)

De Consideratione Dialectica Libri VI; A docto quodam Dialecticae viro multis in locis aucti, multis'que diminuti; De consideratione dialectica, Antverpiae: apud Philippum Nutium, 1570 r.

Stan przed konserwacją

Stan przed konserwacją

Pietro Andrea Mattioli (1501-1577)

Kreutterbuch deß Hochgelehrten unnd weitberühmten Herrn D. Petri Andreæ Matthioli, Jetzt widerumb mit vielen schönen newen Figuren, auch nützlichen Artzneyen und andern guten Stücken, zum dritten mal auß sonderm Fleiss gemehret, unnd verfertigt, durch Ioachimum Camerarium, der löblichen Reichstatt Nürnberg Medicum, Doct., Franckfort am Mayn: Fischer Peter: Dack, Heinrich (Erben), 1590 r.

Stan przed konserwacją

Stan przed konserwacją

Pietro Andrea Mattioli (1501–1577)

Kreutterbuch deß Hochgelehrten unnd weitberühmten Herrn D. Petri Andreæ Matthioli, Jetzt widerumb mit vielen schönen newen Figuren, auch nützlichen Artzneyen und andern guten Stücken, zum dritten mal auß sonderm Fleiss gemehret, unnd verfertigt, durch Ioachimum Camerarium, der löblichen Reichstatt Nürnberg Medicum, Doct., Franckfort am Mayn: Fischer Peter: Dack, Heinrich (Erben), 1590 r.

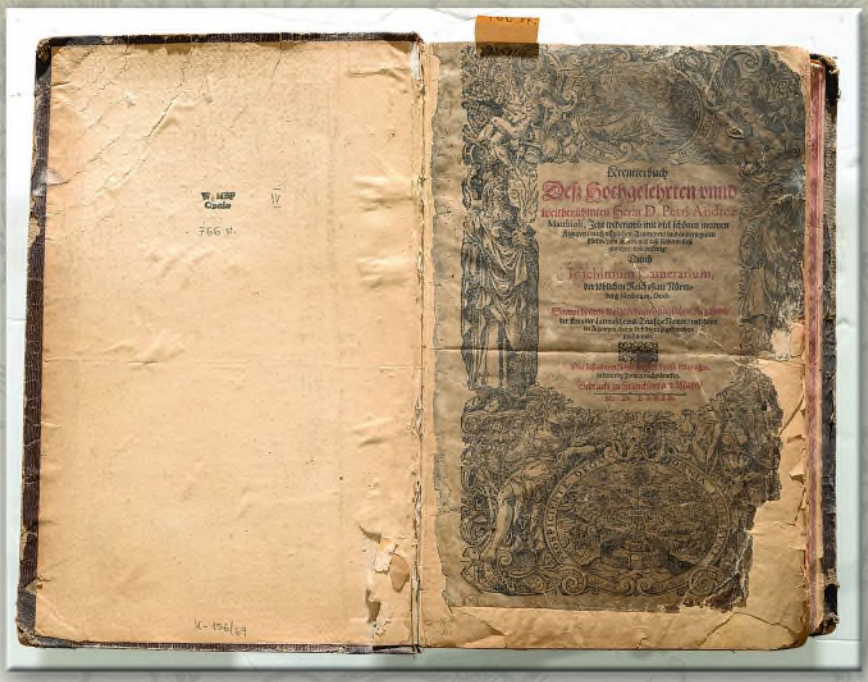

Stan przed konserwacją

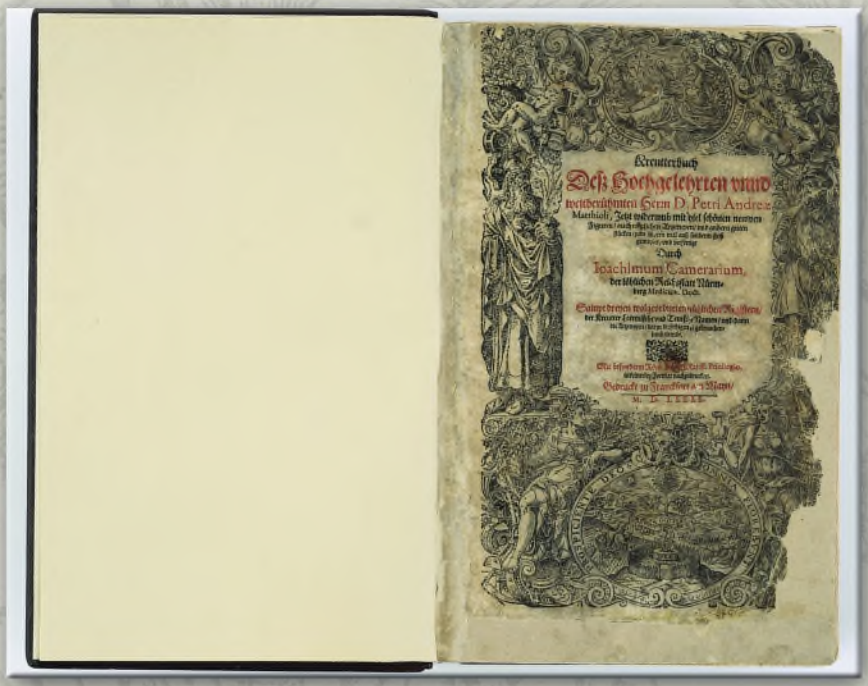

Stan po konserwacji

Pietro Andrea Mattioli (1501-1577)

Kreutterbuch deß Hochgelehrten unnd weitberühmten Herrn D. Petri Andreæ Matthioli, Jetzt widerumb mit vielen schönen newen Figuren, auch nützlichen Artzneyen und andern guten Stücken, zum dritten mal auß sonderm Fleiss gemehret, unnd verfertigt, durch Ioachimum Camerarium, der löblichen Reichstatt Nürnberg Medicum, Doct., Franckfort am Mayn: Fischer Peter: Dack, Heinrich (Erben), 1590 r.

Stan w trakcie konserwacji, usuwanie zanieczyszczeń

Stan w trakcie konserwacji, usuwanie zanieczyszczeń

Pietro Andrea Mattioli (1501-1577)

Kreutterbuch deß Hochgelehrten unnd weitberühmten Herrn D. Petri Andreæ Matthioli, Jetzt widerumb mit vielen schönen newen Figuren, auch nützlichen Artzneyen und andern guten Stücken, zum dritten mal auß sonderm Fleiss gemehret, unnd verfertigt, durch Ioachimum Camerarium, der löblichen Reichstatt Nürnberg Medicum, Doct., Franckfort am Mayn: Fischer Peter: Dack, Heinrich (Erben), 1590 r.

Stan przed konserwacją

Stan po konserwacji

Magnus Aurelius Cassiodorus (485–580)

Historiae Ecclesiasticae, quam tripartitam vocant libri XII nunc adhibitis aliquot vetustissimis exemplaribus à mendis prope infinitis repurgati, ac pristino suo nitoti non oscitanter restituti, Parisiis: apud Bernardum Turrisanum; excudebat Mauricius Menier, in bibliotheca Aldina, 1566 r.

Stan w trakcie konserwacji, kąpiele wodne

Pietro Andrea Mattioli (1501-1577)

Kreutterbuch deß Hochgelehrten unnd weitberühmten Herrn D. Petri Andreæ Matthioli, Jetzt widerumb mit vielen schönen newen Figuren, auch nützlichen Artzneyen und andern guten Stücken, zum dritten mal auß sonderm Fleiss gemehret, unnd verfertigt, durch Ioachimum Camerarium, der löblichen Reichstatt Nürnberg Medicum, Doct., Franckfort am Mayn: Fischer Peter: Dack, Heinrich (Erben), 1590 r.

Stan w trakcie konserwacji

Stan w trakcie konserwacji

Franciscus Tittelmans (1502–1537)

De Consideratione Dialectica Libri VI; A docto quodam Dialecticae viro multis in locis aucti, multis'que diminuti; De consideratione dialectica, Antverpiae: apud Philippum Nutium, 1570 r.

Stan w trakcie konserwacji

Stan w trakcie konserwacji

Franciscus Tittelmans (1502–1537)

De Consideratione Dialectica Libri VI; A docto quodam Dialecticae viro multis in locis aucti, multis'que diminuti; De consideratione dialectica, Antverpiae: apud Philippum Nutium, 1570 r.

POLYANTHEA

OPVS SVAVISSIMIS FLORIBVS EXORNATVM, authore Dominico Nano Mirabellio, Ciue Albense, artiumq; doctore, ad communem Reipublicæ literariæ utilitatẽ, longe quàm antea auctius factum, & ab innumeris erroribus uindicatum.

Salingiaci excudebat Ioannes Soter, Anno M. D. XXXIX.

I P

1 0 5 0 9 4

AD LECTOREM.

QVanquàm id primum omnium satis constat, nullas artes cõmodius quàm ex ipsis hauriri posse fontibus, iis nimirum qui de illis fideliùs & ex professo, idq; diligentissime scripserunt: nemo tamen inficias ibit arbitror, & illos non pessime esse de repub. literaria meritos, qui prolixas atque adeò obscuriores aliorum commentarios, in breuiora compendia, quibus fastidium illud & obscuritatis & tædiosæ prolixitatis fallerentur, cõgerunt. Quo nomine non parũ laudis Dominicus hic noster meruit, qui cum uoculas tantum non omnes explicat, ad illas quicquid insignium sententiarũ in prolixis illis nõ classicorum modo sed & scholasticorum scriptorum inuenit commentariis, ueluti in communes quosdam locos congeslit, qua re operã præstitit longè uiliùsimã, illis præsertim, quibus non est (si loquelæ tisima sint libraria instructi (supellectile) omnia omniò lerpta euoluere autiũ. Siquidẽ ex ẽpore sine scriptoris sine dictuis de re quapiã, nisi ad id argumentũ quod tractandũ nobis erit, congesta quæ dã habuerimus atq; parata, quibus instructus sit noster animus, quibusq; ueluti emblematis extemporalis exornetur dictio, uanus omnis ii erit conatus. Sunt ista tamen summa tractanda iudicio & tam furtim inseẽda, ut uel sagacissimũ quẽq; non possint non fallere, atq; ut uideãtur non tam inserta quàm applicita. Qui enim pauculis eiusmodi instructi adminiculis, illa omni promiscue loco ingerunt, necesse est (ut inquit Quintilianus) aut fastidiũ mouẽt, uelluti frigidi & repoliti cibi & his polita crambe, aut pudoẽ deprehẽsa totiẽs audientiũ memoria. Sed non est nostrũ de his precipere, quãdo tot tamq; præclarorũ uirorũ ea de re commentarii extent. Exhibemus itaq; tibi candide lector Polyantheam multò quàm antea castigatiorem sed & locuple tiorem, siquidem multa sparsim adiecimus, hoc signo præ notata ¶, plura adiecturi, nisi iustam operis molem excessisse uiderimus, priorũq; hæc tela omnino retexenda fuisset. Tu igitur hos nostros labores boni consule, illiq; feuere sæ licitet, ac interim uale.

DOMINICI NANI MIRABELLII, CIVIS ALBENSIS, ARTIVM DOCTORIS, POLYANTHEA.

Abdicatio quia abigens, Graece ἀποκηρυκτικὸν. i. dicitur ἀπὸ τοῦ ἀποκηρύττω. id est abdicor, genuinorum nomenclatorũ. Quidam Arcesius filius Syrilis secularis abdicatus. Vipsanus abiecti sunt, qui pretere ea pascuis vel ex armentis fabricatus, & quasi amodo deprehẽsuntur. Differt autẽ abigens à forcipe. Quoniam Fur generale nomẽ est. Abigens verò speciale. Nam si quis eum vel ad unum phanum in falundes rebũ à abituum, fur dicetur, non abigens. Qui verò gregis ẽ fos aut ouibus furiqur ris, vel eium vel pali, abigens dicet. Hinc omnes fures, abigentes.

Abactus ipsa actio est, nam ab illis ἀπὸ τοῦ ἀπάγω id est significat ex mensuliqur qua remouere consueuimus. Vel (vt aliis placet) super qua ponenda vasa locantur, iuxtaque Lectus erat (ut ab Proculo minor, vt ceti) fex, Ornamentũ abact. Aufertus: Fama est fabulosa, cum ille Agathocles regem, Atq; abactum fuisse per mensũ Iuno Alacum etiam (vt ait Servius) Iuxtaque Iuxtaque casiũ. Hinc inq; significat planissimũ ad sedendum habilem, fictum ligno, marmore, vel alia huiusmodi. Vnde re cubiumarum abactus et posteriorum apud Virum ab pegasus. Hi pegasus abactus ab his gypsis tabula, in qua amãtes mirè mirè desiderantur. Pers. Sic qui dra cistumenos, et fecus in pulcer metus fecit ille vader. Dicimus insuper per diminutionem abactulus, calculus seppe tacionum. indeq; ipse ex arcu lumen ex ornatulis abactus miscepante.

Abdicatio ὑπὸ τοῦ ἀποκηρυττω. id est ἀποκηρυττω abdicare dicitur. Hi apud abdicatio ex funeliis abdicatio tuffiũ, ab exheredatio. Quod abdicare ẽ est repellere à bonis filiorũ suis pater. Exheredare vero poli matrũ. Abdicare ij gratia ẽ, cum exheredare ij quoq; in se cõtinet. ¶ Exheredari alegratus est, ij tantũ ut pater vt. Hinc ff. ¶. Exheredari filij pater ut ipsumero iuris perfumpsit non quã mutur. Quandoẽ hæc verò tũ ex pro no ornamentũ exhaereditis nullus ingratus præsumbatur, vt ff. apud alcia libl. 4. Tractatu 12. Abdicare generaliter pro amouere, vt abdicauit ẽ ex mensulata. Quare abdicatio proprioisne ponitur.

Abdicatio rerum temporalium, fructuũ ab animi preparatione, vt fieri et homo ipse ratus, sopita fuerit, omnia diuinæ vel diabolicæ, primes deinde ad perfectioẽ et naturalis abdicatio rerũ actualis. Quasi ex mera non ostẽdi ex ellemaliter perfectis, id est quoddam perfectissimus infrumentum Friendsbach. Thomas Secundi secundũ q. xlll. articulo 7.

Diffugio ὑπὸ τοῦ φεύγω. id est. Et est apud mensũ profundũ ex Eustatio ab quo dell. ius, et basis fundamẽtum, quasi sine fundamẽto, vt phanth. Tho. 2. Sen. di. 18. qr. sepo. ¶ 2. col. 6. Vel dicemus q. Sunt. d. 1. ¶ 2. ch. Sepreduendum, ij et Sunt. d. 1. dicit. Addit igitur ex, Sed ij in multis dicũ, ὑπὸ τοῦ καὶ ἐκφεύγω, id est ipsa, et ἐκφεύγω et ἀφεύγω, fabula, vel ego fugio in locos. Eadem igitur actio et abyssus dicimus.

Diuertio Graece ἀναχωρεῖν. i. et ἀναχωρεῖν. id est abiurare dicitur. Hi sunt abiurantes ordine cum pertinio de segnis. Hanc non Cangali. Qui abiurat quod credium est. Vt Virgil. abiurat ex fraque Celsi ex fundamũ.

Diuortium Graece Διόρυγμα. id est ἐν ἐξ Ἐκκλησίᾳ. i. abominabile dicitur. Hi alia et cum ouis ad ius qui pauiuo refugiunt in ignicuel alia ouis. Vel ad inuentum odium, fetundi b. Tho. sup. ¶ Pars. col. 3. ex. 2. dil. 14. q. 2.

Diuortiũ Graece Ἀποστάσιον dicitur. Et significatio ẽ quod exterior ẽ fastidio, et quasi ipso malo ẽ mise ẽ ab ea, et fere ab ipso ipsi ẽ ipsi ẽ.

Diuortium Graece ἀποστάσιον. id est ἀποστάσιον alterior dicũ ẽ ab alterior ẽ, fanta ab ore ante tem pus de hinc ad vel ferus vel ex dolio, vel ex porta ẽ ue ab libri quarũ iuxta, fastidi misiliori, et b. Tho. sup. 1. q. 8. Fundamẽ. ut. q.

Diuorgium Graece ἀποστάσιον. id est ἀποστάσιον. ab ego dicitur. Hi sunt ab ego ab ipsum, cum mare ab q. ab ipsum. Emergere ex ut ego, et aliquid ex ex fundere. Ab diuortium Celsus, ab ego, et ipsum ẽ ex ab ab ego ab ipsum. et ex pertinũ. Hinc de ipsum ẽ ab ego ab ipsum ẽ defunctus.

Diuolutio Graece ἀποστάσιον. i. et ἀποστάσιον. id est dicitur.

Abdicatio ex iuris ipsius est primus ger dispersione? Sed ex de, per sonorũ ex mare ex ẽ pro ducunt ipsa per pancemũ. Cic. in c. de his. De ex ẽ ẽ.

a Abdicatio

Domenicus Nanus Mirabellius (czynny 1470 r.)

Polyanthea. Opus suavissimis floribus exornatum, authore Domenico Nano Mirabellio, cive Albense, artiumque doctore, ad communem Reipublicae Literariae utilitatem, longe quam antea auctius factum, et ab innumeris erroribus vindicatum, Salingiaci: excudebat Joannes Soter, 1539 r. (z kolekcji Isaaca Phendlera)

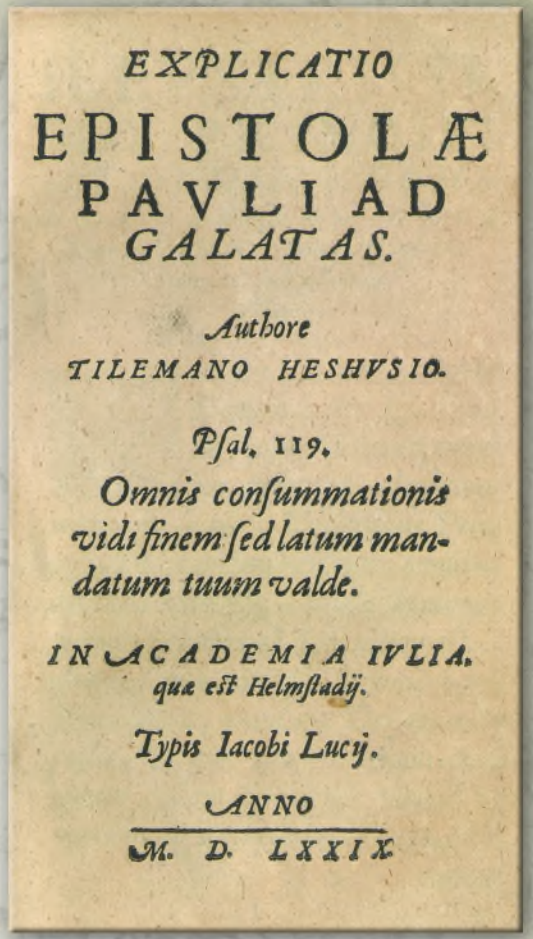

EXPLICATIO
EPISTOLÆ
PAVLI AD
GALATAS.

Authore
TILEMANO HESHVSIO.

Psal. 119.
Omnis consummationis vidi finem sed latum mandatum tuum valde.

IN ACADEMIA IVLIA,
quæ est Helmstadij.

Typis Iacobi Lucij.

ANNO
M. D. LXXIX.

Tilemann Hesshusen (1527–1588)

Explicatio Epistolae Pauli ad Galatas [...] in Academia Iulia quae est Helmstadii, Helmstadii: Typis Jacobi Lucii, 1579 r.
(z kolekcji Isaaca Phendlera)

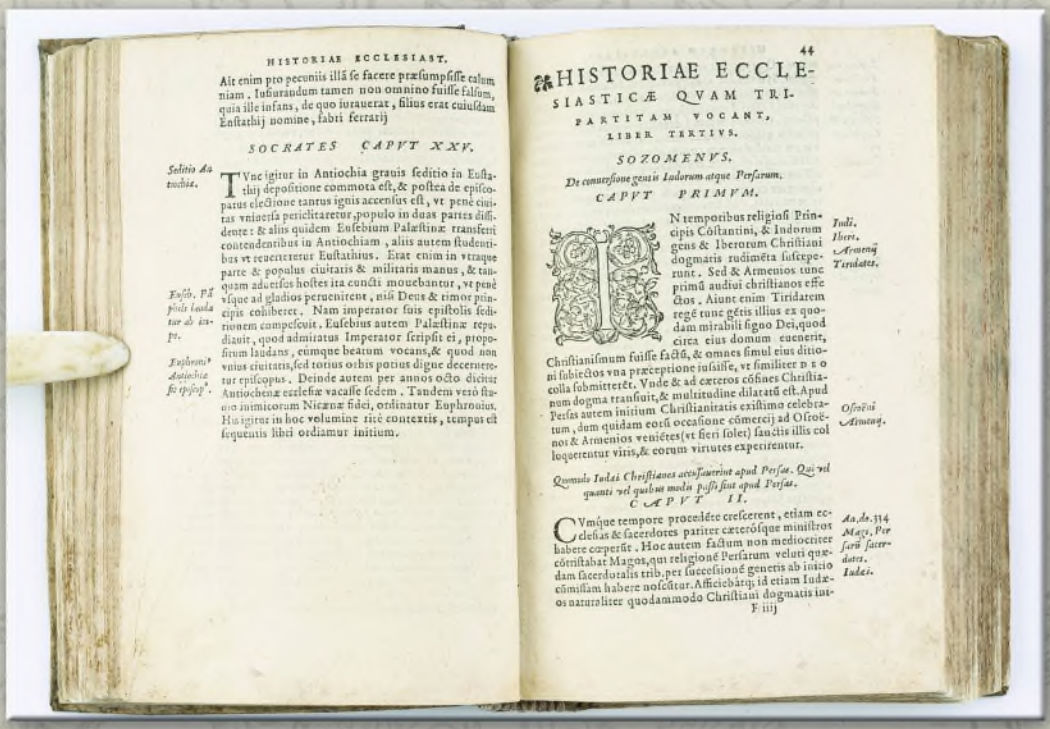

HISTORIAE ECCLESIAST.

Ait enim pro pecuniis illâ se facere præsumpsisse calumniam. Iusiurandum tamen non omnino fuisse falsum, quia ille infans, de quo iuraverat, filius erat cuiusdam Eustathij nomine, fabri ferrarij

SOCRATES CAPVT XXV.

Seditio Antiochiæ.

TVnc igitur in Antiochia grauis seditio in Eustathij depositione commota est, & postea de episcoparus electione tantus ignis accensus est, vt penè ciuitas vniuersa periclitaretur, populo in duas partes dissidente: & aliis quidem Eusebium Palæstinæ transferri contendentibus in Antiochiam, aliis autem studentibus vt reuereteretur Eustathius. Erat enim in vtraque parte & populus ciuitatis & militaris manus, & tanquam aduersos hostes ita cuncti mouebantur, vt penè vsque ad gladios peruenirent, nisi Deus & timor principis cohiberet. Nam imperator suis epistolis seditionem compescuit. Eusebius autem Palæstinæ repudiauit, quod admiratus Imperator scripsit ei, propositum laudans, eumque beatum vocans, & quod non vnius ciuitatis, sed totius orbis potius digne decerneretur episcopus. Deinde autem per annos octo dicitur Antiochenæ ecclesiæ vacasse sedem. Tandem verò studio inimicorum Nicænæ fidei, ordinatur Euphronius. Hæ igitur in hoc volumine sicè contextis, tempus est sequentis libri ordiamur initium.

Eusth. Pālestinis laudatur ab eppo.

Euphronius Antiochiæ fit eppsop.

44

HISTORIAE ECCLESIASTICÆ QVAM TRIPARTITAM VOCANT, LIBER TERTIVS.

SOZOMENVS.

De conuersione gentis Iudorum atque Persarum.

CAPVT PRIMVM.

IN temporibus religiosi Principis Costantini, & Iudorum gens & Iberorum Christiani dogmaris rudimēta susceperunt. Sed & Armenios tunc primū audiui christianos effectos. Aiunt enim Tiridatem regē tunc gētis illius ex quodam mirabili signo Dei, quod circa eius domum euenerit, Christianismum fuisse factū, & omnes simul eius ditioni subiectos vna præceptione iussisse, vt similiter DEO colla submitterēt. Vnde & ad cæteros cōfines Christianum dogma transiuit, & multitudine dilatatū est. Apud Persas autem initium Christianitatis existimo celebratum, dum quidam eorū occasione cōmercij ad Osroënos & Armenios veniētes (vt fieri solet) sanctis illis colloquerentur viris, & eorum virtutes experirentur.

Iudi. Iberi. Armenij Tiridates.

Osroēni Armenij.

Quomodo Iudei Christianos accepuerint apud Persas. Qui vel quanti vel quibus modis passi sint apud Persas.

CAPVT II.

CVmque tempore procedēte crescerent, etiam ecclesias & sacerdotes pariter cæterosque ministros habere cœperūt. Hoc autem factum non mediocriter cōtristabat Magos, qui religionē Persarum veluti quædam sacerdotalis trib. per successionē genetis ab initio cōmissam habere noscūtur. Afficiebātq; id etiam Iudæos naturaliter quodammodo Christiani dogmatis inimicos

Ad. do. 314 Magi, Persarū sacerdotes. Iudei.

F iiij

Stan po konserwacji

Magnus Aurelius Cassiodorus (485–580)

Historiae Ecclesiasticae, quam tripartitam vocant libri XII nunc adhibitis aliquot vetustissimis exemplaribus à mendis prope infinitis repurgati, ac pristino suo nitoti non oscitanter restituti, Parisiis: apud Bernardum Turrisanum; excudebat Mauricius Menier, in bibliotheca Aldina, 1566 r.

HISTORIÆ ECCLESIAST.

sunt. Tales itaque tempus illud tragœdias exercuit, silentio quidem & obliuione dignas, sed literis memoradas ad obiurgationem eorum, qui contra vnigenitum linguas suas exacuerũt. Hi nanque rabie exarmati blasphemiæ, non solùm dominum omnium iaculati nõ sunt, sed etiam contra eius famulos bellum sine vllo fœdere susceperunt.

HISTORIAE ECCLESIASTICÆ QVAM TRIPARTITAM VOCANT, LIBER OCTAVVS.

SOCRATES.

De conuersatione, miraculis & responsionibus, vel scriptis diuersorum monachorum, ac non episcoporum.

CAPVT PRIMVM.

† Arsenius An. do. 374 Arsenius.

† Prior.

Isidorus.

Pambus.

Psal. 38.

IO tempore fuit † Arsius Monasterij præsul. Is delinquentes iuuenes non excõmunicabat, sed magis ætate proiectus dicebat enim: Iuuenis excõmunicatus spernit, proiectus verò velociter excommunicationis dolore corrigitur. Alius nomine † Prior ambulãs comedebat. Consultus autem cur ita cõmederet: nõ, inquit, volo veluti necessariè vti cibo, sed tãquam extraneũ aliquid agere. Pro qua re etiam ab alio rogatus ait: vt ne dũ comedo, anima voluptatẽ sentiat corporalem. Isidorus dicebat quadragesimũ se annum habere, ex quo sentiret quidẽ mente peccatũ, nõ tamen consentiret vel cõcupiscentię vel furori. Pambus autem cũm sine literis esset, accessit ad quendam vt doceretur psalmũ: Qui cũm audisset primũ versum tricesimi octaui psalmi: Dixi, custodiã vias meas, vt nõ delinquam in lingua mea: Secundũ versum nõ passus est audire, dicẽs:

Si potuero opere hoc implere: hic versus tantũmodo mihi sufficiet. Cũmq; doctor qui ei tradiderat versum culparet quur per sex mẽses ad te minimè venisset, respondit: Quia versum illũ adhuc opere nõ impleui. Postea verò quum multos superuixisset annos, à quodã nostro rogatus an didicisset versum: Quadragintã & nouẽ, inquit, annis vix eũ implere valui. Huic itaq; quodam aurũ dante ad cibaria pauperũ, & dicente: numera. Ille respõdit: Quod dedisti nõ eget numero, sed bono affectu. Is Pambus Athanasio episcopo precãte, ab eremo desẽdit in Alexandriam. Cũmq; vidisset ibi mulierem Theatralem, flẽuit: & à presentibus rogatus quare plorarẽt: Duæ, inquit, me res mouerũt: vna, quæ est illius perditio: altera verò, quod ego nõ tantum studeo placere DEO, quãtum hæc vt turpib⁹ placere possit hominibus. Alter quidam dicebat: Monachus nisi operatus fuerit, violento iudicatur æqualis. Pitirius multas expositiones naturales adhibebat, & frequenter aliis alia requirẽtibus enarrabat. Per singulas autẽ explanationes orabat. Id ẽporis inter monachos fuerũt duo viri DEO amabiles, nomine vterq; Macarius: vnus ex Ægypto superiore, alter Alexandrinus. Ambo de multis rebus insignes, ꝓpter abstinẽtiam, cõuersationem, mores atq; miracula, quæ eorũ manibus agebantur. Ægyptius itaque Macarius tantũm morborũ depulit, & tantũ dæmonum effugauit, vt ex eius operib⁹ liber propitus expleatur. Erat autem reuerẽdus, & circa delinquentes sẽ-ueris. Porrò Macarius Alexandrinus quum similis esset Ægyptio per omnia, in hoc variabat, quod circa cõfugientes hilarior apparebat, & vultu lærifico ad cõuersationem iuuenes inducebat. Horum discipulus Eusgrius philosophiam opere rebũsq; possẽdit, prius sermone solummodo philosophatus, & in vrbe Cõstantinopoli à Gregorio Nazianzeno Diaconus ordinatus: deinde cum eo descendens in Ægyptum, & prædictos viros insticiens, conuersationem eorum æmulatus est: tantãque miracula in eius manibus facta sunt, quanta in præceptorum eius. Conscripsisqũe libros valde necessarios, quorum vnus quidem [illegible] inscribitur: & est de Actuali. Alius cognitionalis, secundum quod

Pitirius.

Macarij duo.

Eusgrius.

Stan przed konserwacją

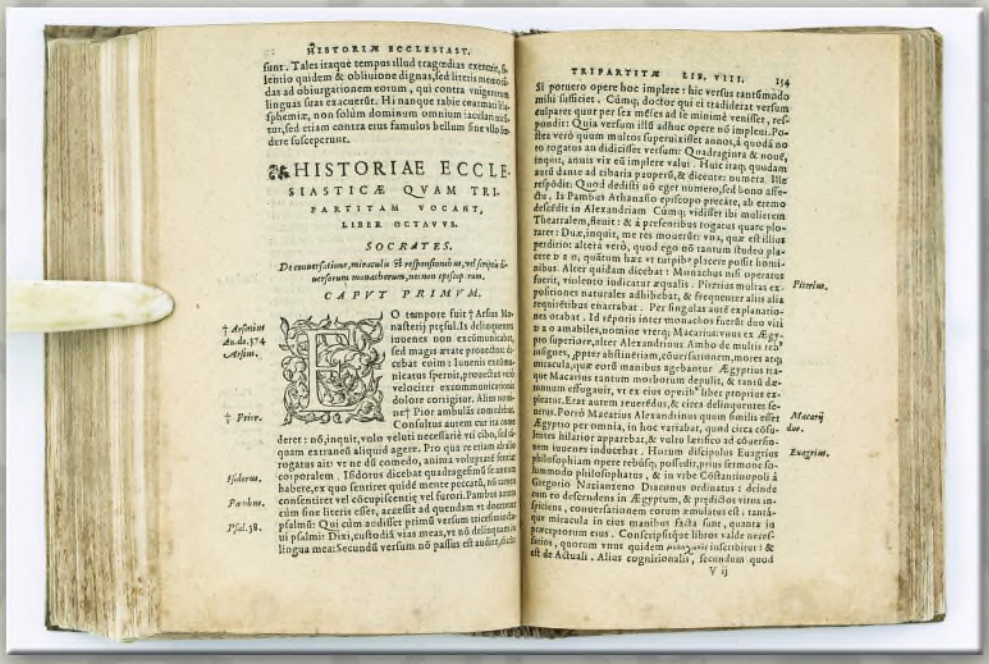

HISTORIÆ ECCLESIAST.

sunt. Tales itaque tempus illud tragœdias exercuit, silentio quidem & obliuione dignas, sed literis memoradas ad obiurgationem eorum, qui contra vnigenitum linguas suas exacuerũt. Hi nanque rabie exarmati blasphemiæ, non solùm dominum omnium iaculati nõ sunt, sed etiam contra eius famulos bellum sine vllo fœdere susceperunt.

HISTORIAE ECCLESIASTICÆ QVAM TRIPARTITAM VOCANT, LIBER OCTAVVS.

SOCRATES.

De conuersatione, miraculis & responsionibus, vel scriptis diuersorum monachorum, ac non episcoporum.

CAPVT PRIMVM.

† Arsenius An. do. 374 Arsenius.

† Prior.

Isidorus.

Pambus.

Psal. 38.

IO tempore fuit † Arsius Monasterij præsul. Is delinquentes iuuenes non excõmunicabat, sed magis ætate proiectus dicebat enim: Iuuenis excõmunicatus spernit, proiectus verò velociter excommunicationis dolore corrigitur. Alius nomine † Prior ambulãs comedebat. Consultus autem cur ita cõmederet: nõ, inquit, volo veluti necessariè vti cibo, sed tãquam extraneũ aliquid agere. Pro qua re etiam ab alio rogatus ait: vt ne dũ comedo, anima voluptatẽ sentiat corporalem. Isidorus dicebat quadragesimũ se annum habere, ex quo sentiret quidẽ mente peccatũ, nõ tamen consentiret vel cõcupiscentię vel furori. Pambus autem cũm sine literis esset, accessit ad quendam vt doceretur psalmũ: Qui cũm audisset primũ versum tricesimi octaui psalmi: Dixi, custodiã vias meas, vt nõ delinquam in lingua mea: Secundũ versum nõ passus est audire, dicẽs:

TRIPARTITÆ LIB. VIII. 114

Si potuero opere hoc implere: hic versus tantũmodo mihi sufficiet. Cũmq; doctor qui ei tradiderat versum culparet quur per sex mẽses ad te minimè venisset, respondit: Quia versum illũ adhuc opere nõ impleui. Postea verò quum multos superuixisset annos, à quodã nostro rogatus an didicisset versum: Quadragintã & nouẽ, inquit, annis vix eũ implere valui. Huic itaq; quodam aurũ dante ad cibaria pauperũ, & dicente: numera. Ille respõdit: Quod dedisti nõ eget numero, sed bono affectu. Is Pambus Athanasio episcopo precãte, ab eremo desẽdit in Alexandriam. Cũmq; vidisset ibi mulierem Theatralem, flẽuit: & à presentibus rogatus quare plorarẽt: Duæ, inquit, me res mouerũt: vna, quæ est illius perditio: altera verò, quod ego nõ tantum studeo placere DEO, quãtum hæc vt turpib⁹ placere possit hominibus. Alter quidam dicebat: Monachus nisi operatus fuerit, violento iudicatur æqualis. Pitirius multas expositiones naturales adhibebat, & frequenter aliis alia requirẽtibus enarrabat. Per singulas autẽ explanationes orabat. Id ẽporis inter monachos fuerũt duo viri DEO amabiles, nomine vterq; Macarius: vnus ex Ægypto superiore, alter Alexandrinus. Ambo de multis rebus insignes, ꝓpter abstinẽtiam, cõuersationem, mores atq; miracula, quæ eorũ manibus agebantur. Ægyptius itaque Macarius tantũm morborũ depulit, & tantũ dæmonum effugauit, vt ex eius operib⁹ liber propitus expleatur. Erat autem reuerẽdus, & circa delinquentes sẽ-ueris. Porrò Macarius Alexandrinus quum similis esset Ægyptio per omnia, in hoc variabat, quod circa cõfugientes hilarior apparebat, & vultu lærifico ad cõuersationem iuuenes inducebat. Horum discipulus Eusgrius philosophiam opere rebũsq; possẽdit, prius sermone solummodo philosophatus, & in vrbe Cõstantinopoli à Gregorio Nazianzeno Diaconus ordinatus: deinde cum eo descendens in Ægyptum, & prædictos viros insticiens, conuersationem eorum æmulatus est: tantãque miracula in eius manibus facta sunt, quanta in præceptorum eius. Conscripsisqũe libros valde necessarios, quorum vnus quidem [illegible] inscribitur: & est de Actuali. Alius cognitionalis, secundum quod

Pitirius.

Macarij duo.

Eusgrius.

V ij

Stan po konserwacji

Magnus Aurelius Cassiodorus (485–580)

Historiae Ecclesiasticae, quam tripartitam vocant libri XII nunc adhibitis aliquot vetustissimis exemplaribus à mendis prope infinitis repurgati, ac pristino suo nitoti non oscitanter restituti, Parisiis: apud Bernardum Turrisanum; excudebat Mauricius Menier, in bibliotheca Aldina, 1566 r.

Stan w trakcie konserwacji, oczyszczanie mechaniczne

Magnus Aurelius Cassiodorus (485–580)

Historiae Ecclesiasticae, quam tripartitam vocant libri XII nunc adhibitis aliquot vetustissimis exemplaribus à mendis prope infinitis repurgati, ac pristino suo nitoti non oscitanter restituti, Parisiis: apud Bernardum Turrisanum; excudebat Mauricius Menier, in bibliotheca Aldina, 1566 r.

Stan w trakcie konserwacji, oczyszczanie mechaniczne

Stan w trakcie konserwacji, oczyszczanie oprawy

Magnus Aurelius Cassiodorus (485–580)

Historiae Ecclesiasticae, quam tripartitam vocant libri XII nunc adhibitis aliquot vetustissimis exemplaribus à mendis prope infinitis repurgati, ac pristino suo nitoti non oscitanter restituti, Parisiis: apud Bernardum Turrisanum; excudebat Mauricius Menier, in bibliotheca Aldina, 1566 r.

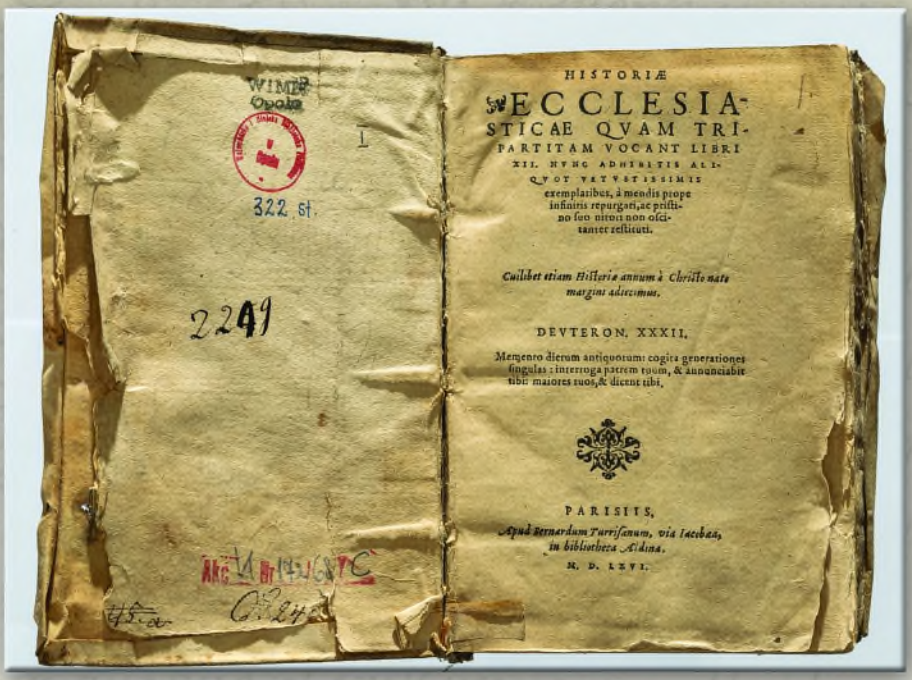

HISTORIÆ
ECCLESIA-
STICAE QVAM TRI-
PARTITAM VOCANT LIBRI
XII. NVNC ADHIBITIS ALI-
QVOT VETVSTISSIMIS
exemplaribus, à mendis prope
infinitis repurgati, ac pristi-
no suo nitori non oscitanter restituti.

Cuilibet etiam Historiæ annum à Christo nato margini adiecimus.

DEVTERON. XXXII.

Memento dierum antiquorum: cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, & annunciabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi.

PARISIIS,
Apud Bernardum Turrisanum, via Iacobea, in bibliotheca Aldina.
M. D. LXVI.

WBP Opole
322 st.
2249

Stan przed konserwacją

EX IOAN. FERRERII
Ped. Bibliotheca.

MAGNVS *Aurelius Cassiodorus Ravennas antiqua nobilitate vir insignis, & suo seculo admodum eruditus, ingenio singulari ornatus, ob tuos de Theodericum praeceptor Theoderici Gotherum Regis primum traditur. A quo deinde per omnes dignitatis gradus sublimatus est. Senator etenim creatur, vir quoque clarissimus & illustris, atque sacri Palatij Quaestor, tum Consul ordinarius, tum Magister officiorum, Patricius item Romanus, quae suprema erat dignitas. Fuit & post hac Praefectus praetorio, ac totius Italiae Nomophylacis honorem gravissime sustinuit. Cum itaque per omnes dignitates nullo fastu transiisset, clarissimorumque virorum, Consulum & Senatorum fortunas valde afflictas ob Gotherum intemperiem conspiceret, abiectis muneribus publicis Christo domino se devovit. Factusque monachus & Abbas coenobij Ravennatis, ab humanis disciplinis discedens, se totum divinis scripturis & contemplationi dedidit, vitamque felicem ad annos nonaginta amplius traducit. Vixit autem sub Anastasio imperatore, usque ad tu-*

¶ ij

WBP Opole
322

Stan przed konserwacją

Magnus Aurelius Cassiodorus (485–580)

Historiae Ecclesiasticae, quam tripartitam vocant libri XII nunc adhibitis aliquot vetustissimis exemplaribus à mendis prope infinitis repurgati, ac pristino suo nitoti non oscitanter restituti, Parisiis: apud Bernardum Turrisanum; excudebat Mauricius Menier, in bibliotheca Aldina, 1566 r.

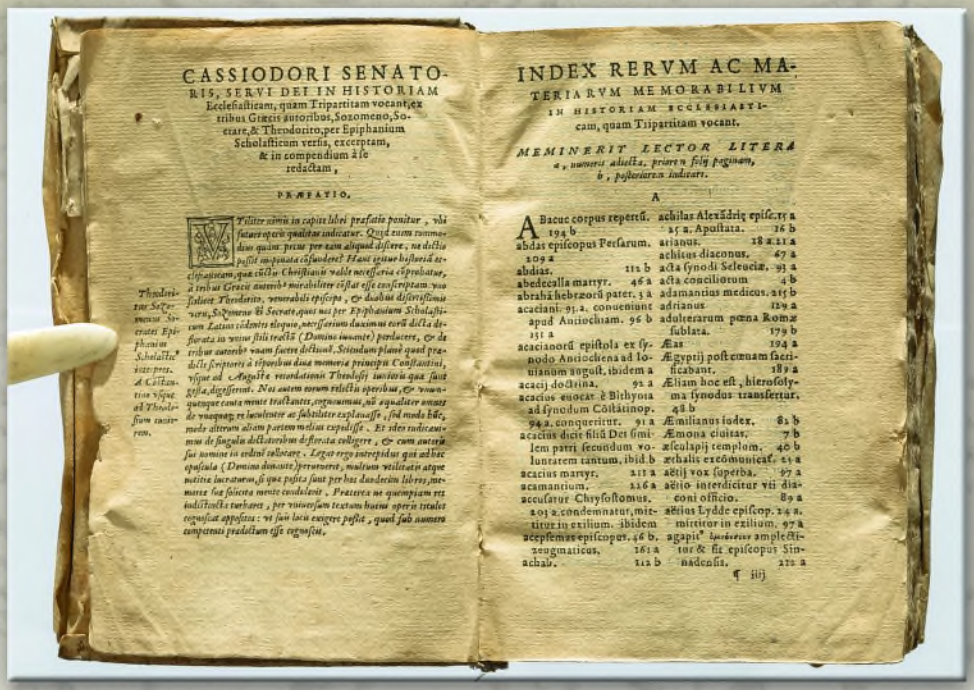

CASSIODORI SENATORIS, SERVI DEI IN HISTORIAM Ecclesiasticam, quam Tripartitam vocant, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodorito, per Epiphanium Scholasticum versis, excerptam, & in compendium à se redactam,

PRÆFATIO.

Theodoritus Sozomenus Socrates Epiphanius Scholasticus interpres.

Vtiliter nimis in capite libri præfatio ponitur, vbi futuræ operis qualitas indicatur. Quid enim commodius quàm prius per eam aliquid discere, ne dictis possit imputata confundere? Hanc igitur historiæ ecclesiasticam, quæ cùm Christianis valde necessaria comprobatur, à tribus Græcis autoribus mirabiliter compta esse conscriptam, vno scilicet Theodorito, venerabili episcopo, & duobus disertissimis viris, Sozomeno & Socrate, quos nos per Epiphanium Scholasticum Latina eloquio, necessarium duximus eorum dicta deflorata in vnum filis textis (Domino iuuante) perducere, & de tribus autoribus vnam facere dictum. Sciendum planè quod prædictis scriptoribus à temporibus diuæ memoriæ principis Constantini, vsque ad Augusti recordationis Theodosij iunioris quæ sunt gesta, digesserunt. Nos autem eorum electis operibus, & vnumquemque cauta mente tractantes, cognouimus, nihil æqualiter omnes de vnoquoque re inuolutè ac subtiliter explanasse, sed modo hic, modo alterum aliam partem melius expolisse. Et ideo iudicauimus de singulis dictis eorum deflorata colligere, & cum autoris sui nomine in ordine collocare. Legat ergo intrepidus qui ad hæc opuscula (Domino iuuante) peruenerit, multum vtilitatis atque notitiæ lucraturus, si quæ posita sunt per hos duodecim libros, memoræ suæ solicita mente condiderit. Præterea ne quempiam res indiscretè turbarent, per vniuersum textum huius operis titulos cognuscat appositos: vt suis locis exegere possit, quod sub numero competenti prædictum esse cognouit.

INDEX RERVM AC MATERIARVM MEMORABILIVM IN HISTORIAM ECCLESIASTICAM, quam Tripartitam vocant.

MEMINERIT LECTOR LITERA a, numeris adiecta, priore n foliy paginam, b, posteriorem indicari.

A

Abacuc corpus repertũ. 194 b
abdas episcopus Persarum. 109 a
abdias. 111 b
abedecalla martyr. 46 a
abrahã hebræorũ pater. 3 a
acaciani. 91. a. conueniunt apud Antiochiam. 96 b 131 a
acacianorũ epistola ex synodo Antiochena ad Iouianum august. ibidem a
acacij doctrina. 92 a
acacius euocat è Bithynia ad synodum Cõstãtinop. 94 a. conquerituri. 91 a
acacius dicit filiũ Dei similem patri secundum voluntatem tantum, ibid. b
acacius martyr. 211 a
acamantium. 216 a
accusatur Chrysostomus. 209 a. condemnatur, mittitur in exilium. ibidem
acepsemas episcopus. 46 b.
zeugmaticus. 161 a
achab. 112 b
achilas Alexãdrię episc. 15 a 25 a. Apostata. 16 b
arianus. 18 a. 21 a
achitos diaconus. 67 a
acta synodi Seleuciæ. 93 a
acta conciliorum 4 b
adamantius medicus. 215 b
adrianus 129 a
adulterarum pœna Romæ sublata. 179 b
Æas 194 a
Ægyptij post eunam sacrificabant. 189 a
Æliam hoc est, hierosolyma synodus transfertur. 48 b
Æmilianus iodex. 81 b
Æmona ciuitas. 7 b
æsculapij templum. 46 b
æthalis excõmunicat. 23 a
aëtij vox superba. 97 a
aëtio interdicitur vti diaconi officio. 89 a
aëtius Lydde episcop. 24 a. mittitur in exilium. 97 a
agapit' ἐμνόστευτον amplectitur & fit episcopus Sinadensis. 272 a

¶ iiij

Stan przed konserwacją

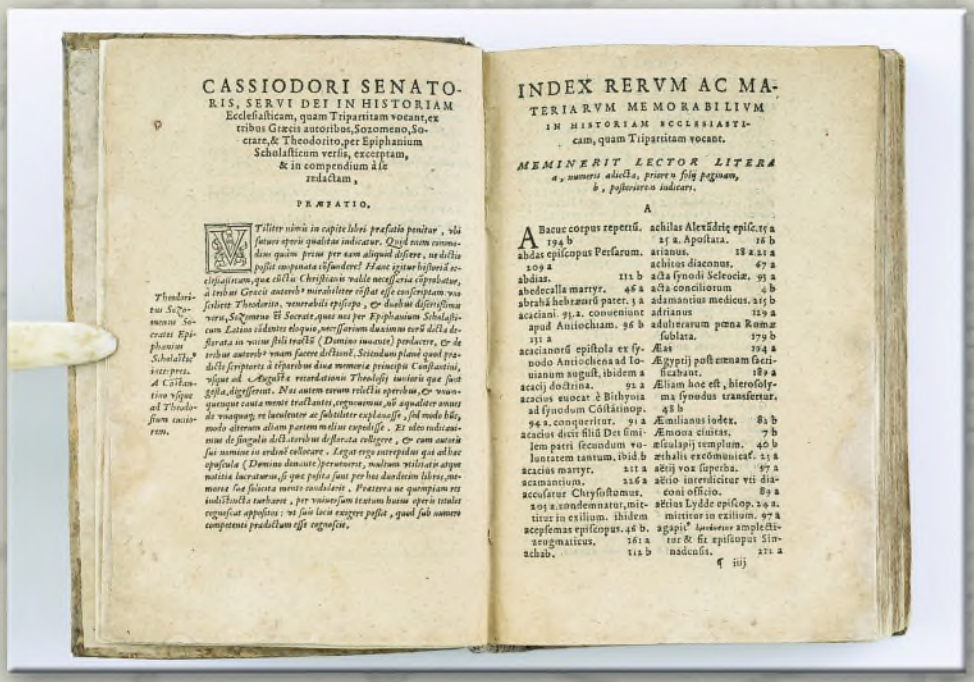

CASSIODORI SENATORIS, SERVI DEI IN HISTORIAM Ecclesiasticam, quam Tripartitam vocant, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodorito, per Epiphanium Scholasticum versis, excerptam, & in compendium à se redactam,

PRÆFATIO.

Theodoritus Sozomenus Socrates Epiphanius Scholasticus interpres.

Vtiliter nimis in capite libri præfatio ponitur, vbi futuræ operis qualitas indicatur. Quid enim commodius quàm prius per eam aliquid discere, ne dictis possit imputata confundere? Hanc igitur historiæ ecclesiasticam, quæ cùm Christianis valde necessaria comprobatur, à tribus Græcis autoribus mirabiliter compta esse conscriptam, vno scilicet Theodorito, venerabili episcopo, & duobus disertissimis viris, Sozomeno & Socrate, quos nos per Epiphanium Scholasticum Latina eloquio, necessarium duximus eorum dicta deflorata in vnum filis textis (Domino iuuante) perducere, & de tribus autoribus vnam facere dictum. Sciendum planè quod prædictis scriptoribus à temporibus diuæ memoriæ principis Constantini, vsque ad Augusti recordationis Theodosij iunioris quæ sunt gesta, digesserunt. Nos autem eorum electis operibus, & vnumquemque cauta mente tractantes, cognouimus, nihil æqualiter omnes de vnoquoque re inuolutè ac subtiliter explanasse, sed modo hic, modo alterum aliam partem melius expolisse. Et ideo iudicauimus de singulis dictis eorum deflorata colligere, & cum autoris sui nomine in ordine collocare. Legat ergo intrepidus qui ad hæc opuscula (Domino iuuante) peruenerit, multum vtilitatis atque notitiæ lucraturus, si quæ posita sunt per hos duodecim libros, memoræ suæ solicita mente condiderit. Præterea ne quempiam res indiscretè turbarent, per vniuersum textum huius operis titulos cognuscat appositos: vt suis locis exegere possit, quod sub numero competenti prædictum esse cognouit.

INDEX RERVM AC MATERIARVM MEMORABILIVM IN HISTORIAM ECCLESIASTICAM, quam Tripartitam vocant.

MEMINERIT LECTOR LITERA a, numeris adiecta, priore n foliy paginam, b, posteriorem indicari.

A

Abacuc corpus repertũ. 194 b
abdas episcopus Persarum. 109 a
abdias. 111 b
abedecalla martyr. 46 a
abrahã hebræorũ pater. 3 a
acaciani. 91. a. conueniunt apud Antiochiam. 96 b 131 a
acacianorũ epistola ex synodo Antiochena ad Iouianum august. ibidem a
acacij doctrina. 92 a
acacius euocat è Bithynia ad synodum Cõstãtinop. 94 a. conquerituri. 91 a
acacius dicit filiũ Dei similem patri secundum voluntatem tantum, ibid. b
acacius martyr. 211 a
acamantium. 216 a
accusatur Chrysostomus. 209 a. condemnatur, mittitur in exilium. ibidem
acepsemas episcopus. 46 b.
zeugmaticus. 161 a
achab. 112 b
achilas Alexãdrię episc. 15 a 25 a. Apostata. 16 b
arianus. 18 a. 21 a
achitos diaconus. 67 a
acta synodi Seleuciæ. 93 a
acta conciliorum 4 b
adamantius medicus. 215 b
adrianus 129 a
adulterarum pœna Romæ sublata. 179 b
Æas 194 a
Ægyptij post eunam sacrificabant. 189 a
Æliam hoc est, hierosolyma synodus transfertur. 48 b
Æmilianus iodex. 81 b
Æmona ciuitas. 7 b
æsculapij templum. 46 b
æthalis excõmunicat. 23 a
aëtij vox superba. 97 a
aëtio interdicitur vti diaconi officio. 89 a
aëtius Lydde episcop. 24 a. mittitur in exilium. 97 a
agapit' ἐμνόστευτον amplectitur & fit episcopus Sinadensis. 272 a

¶ iiij

Stan po konserwacji

Magnus Aurelius Cassiodorus (485–580)

Historiae Ecclesiasticae, quam tripartitam vocant libri XII nunc adhibitis aliquot vetustissimis exemplaribus à mendis prope infinitis repurgati, ac pristino suo nitoti non oscitanter restituti, Parisiis: apud Bernardum Turrisanum; excudebat Mauricius Menier, in bibliotheca Aldina, 1566 r.

Dem Durchleuchtigsten / Hochgebornen Fürsten vnd Herrn / Herrn Christiano / Hertzogen zu Sachsen / des Heiligen Römischen Reichs Ertzmarschalck vnd Churfürsten / Landgrafen in Düringen / Marggrafen zu Meissen / vnd Burggrafen zu Magdeburg / Meinem gnedigsten Herrn.

Durchleuchtigster / Hochgebornner Churfürst / Gnedigster Herr / Es haben die alten Lehrer / wie in jhren Schrifften an mehr dann einem ort zu finden / recht vnnd wol gelehret vnnd geschrieben / daß Gott in dieser Welt / von dem Menschlichen geschlecht sürnemlich auff dreyerley weyß gelehret vnd geprediget werde. Als erstlich durch allerley heylsame gute Lehr / Gespräch / Lobgesang / vnd dergleichen. Fürs ander / durch ein heiliges Gottseliges Leben / vnd ehrbaren vnstrafflichen Wandel. Vnd dann zum dritten / durch danckbarliche anschawung vnnd betrachtung seiner herrlichen Geschöpff vnd Creaturen / welche von dem geringsten biß auff das höchste / tanquam assidui magnificorum Dei operum præcones, wie sie der heilige Nazianzenus recht meltet / vns allezeit sein Göttliche Krafft vnd Allmacht / auch vnaufforschliche Weißheit / neben seiner Väterlichen gütte vnd fürsehung für Augen stellen / vnnd ohne derhalben mit sterckerer danckbarkeit zu rühmen vnd zu preisen / ohne vnterlaß reitzen vnnd vermahnen.

Vnter solchen seinen Wercken vnd Creaturen aber werden von den alten Lehrern nicht vnter die geringsten gezehlet die jenigen / welche an dem dritte Tag der erschaffung / nach dem auß Gottes befelch das Wasser von dem Trockenen abgesondert / sich am ersten auff der Erden erzeyget. Da Gott durch sein ewiges vnd allmächtiges Wort auß bemelter Erden herfürkommen vnd grünen hieß / Graß vnd Kraut / welches sich bequemet ein jeglichs nach seiner art / vnd Bäume / die Frucht trügen / vnd jhren eygnen Samen / wie die Schrifft redet / bey sich hiebey hetten / ein jeglichs nach seiner art. Genesi. I.

Daher vnd dieweil so viel vnd mancherley art / so fast vnzählige geschlecht der Gewächs vnd Kreuter / damit der Erdboden järlich zu Sommers zeiten / als mit einem herrlichen schönen Kleyd / nach ableytung deß wintertischen kalten Traurmantels / gezieret vnd geschmücket wirdt / meniglich nicht allein lustig vnnd verwunderlich anzusehen / ein

Stan po konserwacji

Pietro Andrea Mattioli (1501-1577)

Kreutterbuch deß Hochgelehrten unnd weitberühmten Herrn D. Petri Andreœ Matthioli, Jetzt widerumb mit vielen schönen newen Figuren, auch nützlichen Artzneyen und andern guten Stücken, zum dritten mal auß sonderm Fleiss gemehret, unnd verfertigt, durch Ioachimum Camerarium, der löblichen Reichstatt Nürnberg Medicum, Doct., Franckfort am Mayn: Fischer Peter: Dack, Heinrich (Erben), 1590 r.

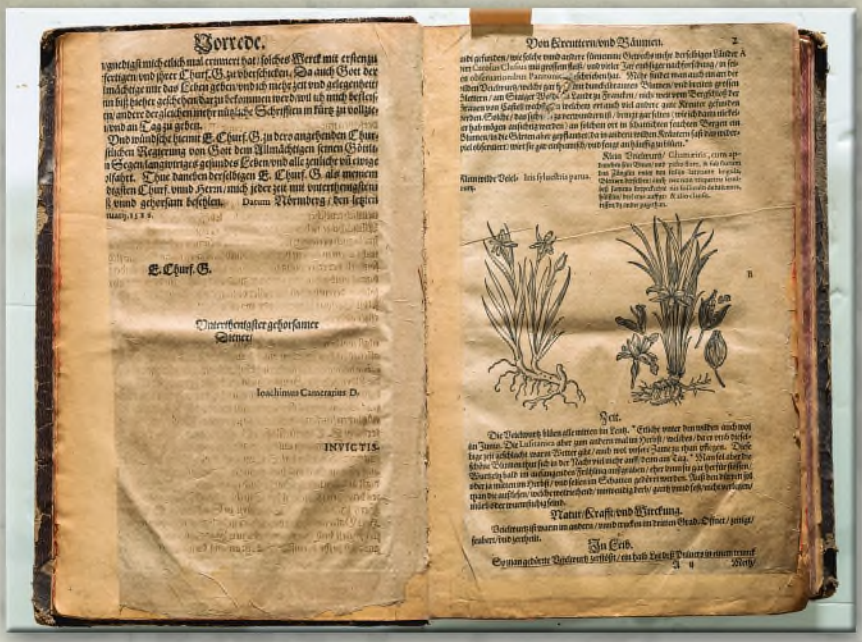

Stan przed konserwacją

Stan po konserwacji

Pietro Andrea Mattioli (1501-1577)

Kreutterbuch deß Hochgelehrten unnd weitberühmten Herrn D. Petri Andreœ Matthioli, Jetzt widerumb mit vielen schönen newen Figuren, auch nützlichen Artzneyen und andern guten Stücken, zum dritten mal auß sonderm Fleiss gemehret, unnd verfertigt, durch Ioachimum Camerarium, der löblichen Reichstatt Nürnberg Medicum, Doct., Franckfort am Mayn: Fischer Peter: Dack, Heinrich (Erben), 1590 r.

Stan przed konserwacją

Stan po konserwacji

Pietro Andrea Mattioli (1501-1577)

Kreutterbuch deß Hochgelehrten unnd weitberühmten Herrn D. Petri Andreæ Matthioli, Jetzt widerumb mit vielen schönen newen Figuren, auch nützlichen Artzneyen und andern guten Stücken, zum dritten mal auß sonderm Fleiss gemehret, unnd verfertigt, durch Ioachimum Camerarium, der löblichen Reichstatt Nürnberg Medicum, Doct., Franckfort am Mayn: Fischer Peter: Dack, Heinrich (Erben), 1590 r.

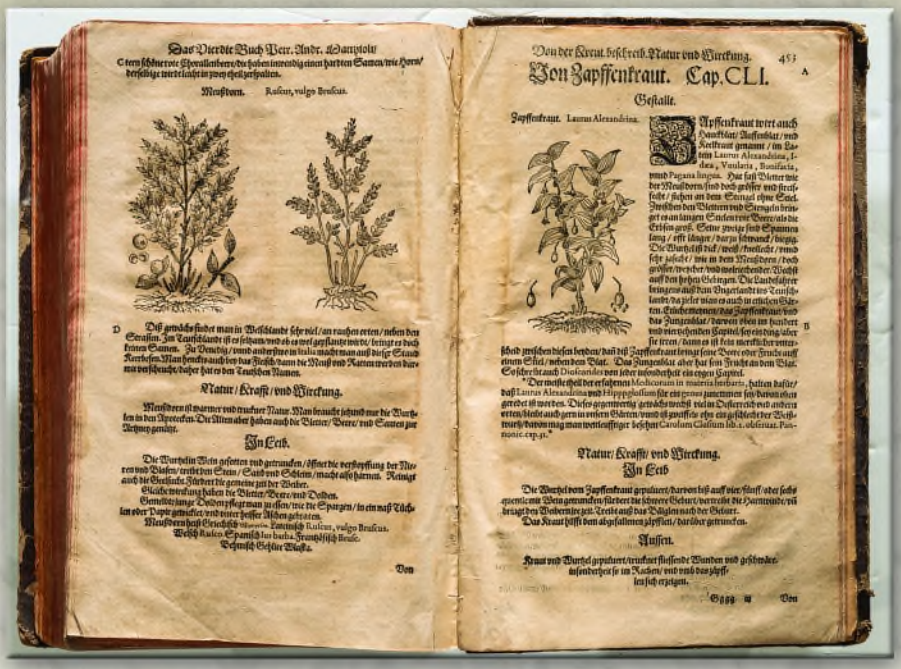

Das Pierdte Buch Per. Andr. Matthioli

Mensdorn. Ruscus, vulgo Bruscus.

Von der Kreut. beschreib. Natur vnd Wirckung. 453

Von Zapffenkraut. Cap. CLI.

Gestalt.

Zapffenkraut. Laurus Alexandrina.

Natur/ Kräfft/ vnd Wirckung.

Innen.

Aussen.

Stan przed konserwacją

Das Pierdte Buch Per. Andr. Matthioli

Mensdorn. Ruscus, vulgo Bruscus.

Von der Kreut. beschreib. Natur vnd Wirckung. 453

Von Zapffenkraut. Cap. CLI.

Gestalt.

Zapffenkraut. Laurus Alexandrina.

Natur/ Kräfft/ vnd Wirckung.

Innen.

Aussen.

Stan po konserwacji

Pietro Andrea Mattioli (1501-1577)

Kreutterbuch deß Hochgelehrten unnd weitberühmten Herrn D. Petri Andreæ Matthioli, Jetzt widerumb mit vielen schönen newen Figuren, auch nützlichen Artzneyen und andern guten Stücken, zum dritten mal auß sonderm Fleiss gemehret, unnd verfertigt, durch Ioachimum Camerarium, der löblichen Reichstatt Nürnberg Medicum, Doct., Franckfort am Mayn: Fischer Peter: Dack, Heinrich (Erben), 1590 r.

Stan w trakcie konserwacji, blok po uszyciu

Stan w trakcie konserwacji, usuwanie zaplamień

Pietro Andrea Mattioli (1501-1577)

Kreutterbuch deß Hochgelehrten unnd weitberühmten Herrn D. Petri Andreæ Matthioli, Jetzt widerumb mit vielen schönen newen Figuren, auch nützlichen Artzneyen und andern guten Stücken, zum dritten mal auß sonderm Fleiss gemehret, unnd verfertigt, durch Ioachimum Camerarium, der löblichen Reichstatt Nürnberg Medicum, Doct., Franckfort am Mayn: Fischer Peter: Dack, Heinrich (Erben), 1590 r.

Stan w trakcie konserwacji, usuwanie zanieczyszczeń

Stan w trakcie konserwacji, oczyszczanie karty

Franciscus Tittelmans (1502–1537)

De Consideratione Dialectica Libri VI; A docto quodam Dialecticae viro multis in locis aucti, multis'que diminuti; De consideratione dialectica, Antverpiae: apud Philippum Nutium, 1570 r.

Inicjały

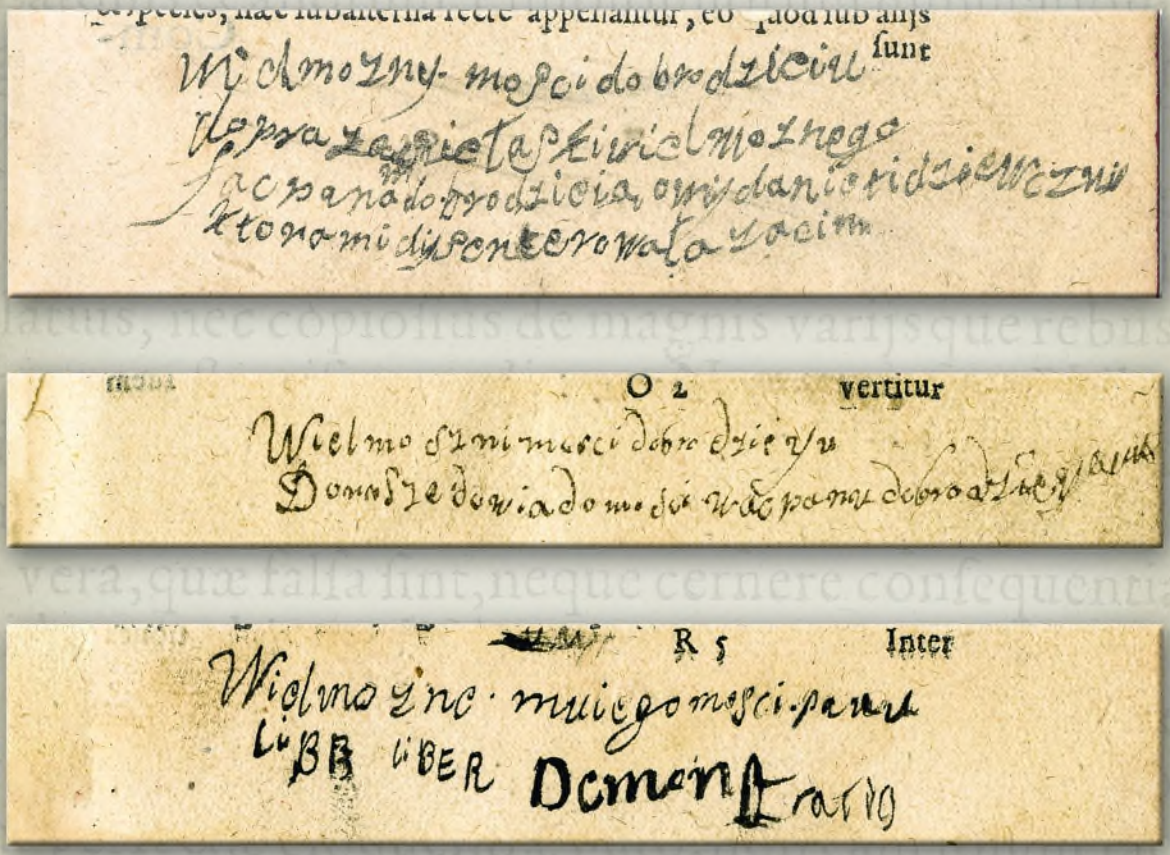

Fragmenty skanów kart z zapiskami i zamazaniami

Franciscus Tittelmans (1502–1537)

De Consideratione Dialectica Libri VI; A docto quodam Dialecticae viro multis in locis aucti, multis'que diminuti; De consideratione dialectica, Antverpiae: apud Philippum Nutium, 1570 r.

DE PRAEDICABILIBVS

Sub alterna. sunt posita genera. Dicimusq; huiusmodi vel genera subalterna, vel species subalternas. Quæ à Porphyrio ita definiuntur.

Subalterna sunt, quorũ vnumquodque genus & species esse potest, ad aliud quidem, & ad aliud sumptum.

Ex prædictis verò manifestum est, generalissimum solum vnã habere habitudinem sine respectum vnicum ad ea, quæ inferna posita sunt genera & species, nempe habitudinem generis non autem species. Speciem quoque specialissimam similiter habere vnicam habitudinem, nempe speciei tantum non autem generis. Sub alterna verò duplicem habere habitudinem, alteram quidem generis, qua se habent erga subiectas species, & ad illas referuntur dum illarum dicuntur genera: alteram verò specie, qua se habent erga supraposita genera, & quæ ad illa referuntur, vt dicantur eorũ subiectibiles species. Quæ omnia in subiecta ordinatione substantiarum generum & specierum ad oculum patent.

Generalissimum genus.

Differentiæ.		Substantia	Differentiæ.
Corporea	Genera subalterna.	Corpus	Incorporea constituit spiritũ.
Animatum		Corpus aiatũ	Inanimatum constituit corpus animatum.
Sensibile		Animal	Insensibile constituit plantã.
Rationale		Homo.	Irrationale constituit brutum.

Species specialissima sub qua sola sunt individua.

CAP. XIII. De Differentiis.

POstquam de genere & specie breuis absoluta est determinatio, ad tractatum differentiæ homo ordine nobis est procedendum. Vbi primum omnium notandum est differentias esse triplicem, nempe communem, proprium, & magis proprium. Sic quoque tripliciter dicitur alterum differre ab altero, nempe communiter, propriè, & magis propriè. Quæ ita apud Porphyrium definiuntur.

Com-

LIBER I. 25

Communiter differre alterum ab altero dicitur, quod alteritate quadã differt quocunque modo, vel à seipso, vel ab alio. Communiter differre.

Quam definitionem sic intellige: Communiter illa differunt quæ secundum separabile accidens (quam Porphyrius nominat quandam alteritatem) differunt vt homo calidus differt à frigido. Petrus stans a Paulo sedente aut ambulante. Atque hoc modo non solum ab altero, verumetiam idem à seipso secundum diuersa tempora differre dicitur. Vt (exempli gratia) Petrus tam sedens differt à seipso qui mox ambulabat: homo probè potus à seipso prius febrio. Hæc autem communis differentia nominatur, eò quod non sit secundum aliquam fixè inhærentem rei propietatem. Secundum hunc autem modum, vt maximè frequenter, ita minimè certò distinguere solent homines, & differentias ponere. Maxime quidem frequenter, quod maximè parcant sibi, minimè autem certò eò quod nulla est stabilitas eius differentiæ, quæ secundum hæc accidentia sumitur.

Propriè differre alterum ab altero dicitur, quando ab aliquo inseparabili accidente differt. Propriè differre.

Vt corvus niger ab albo cygno propriè differt, per suam nigredinem. Sic differunt, quorum alter albus, alter glaucos habet oculos aut capillos. Atque hoc modo etiam idem à seipso potest differre. Petrus enim iam cicatricem firmatam habens à seipso differt, prius illam non habente, etiam morbillosus à seipso prius bene sano. Dicimus autem inseparabile accidens quod secundum naturã, vel omnino non potest, vel certè non nisi admodum difficulter potest, à subiecto emigrare, cui semel insederit absque subiecti sui corruptione. Quæ verò facilè abscedunt, ea separabilia dicimus, vt calor in homine aut frigus, loquendo de exteriori membrorum calore aut frigore. Nam huiusmodi calor facilè emigrat, vbi in ventum aut aërem frigidum quis fuerit ingressus, & facilè pellitur frigus, vbi ad ignem corpus admouerit. Cæterum calor vitalis sine quo viuere non potest homo, accidens separabile non est. Hæc autem differentia, prior quartior & sirmior est, ac proinde rectè propria, in comparatione ad priorem commu- Inseparabile accidens. Accidens separabile. Minus.

DE PRAEDICABILIBVS

Sub alterna. sunt posita genera. Dicimusq; huiusmodi vel genera subalterna, vel species subalternas. Quæ à Porphyrio ita definiuntur.

Subalterna sunt, quorũ vnumquodque genus & species esse potest, ad aliud quidem, & ad aliud sumptum.

Ex prædictis verò manifestum est, generalissimum solum vnã habere habitudinem sine respectum vnicum ad ea, quæ inferna posita sunt genera & species, nempe habitudinem generis non autem species. Speciem quoque specialissimam similiter habere vnicam habitudinem, nempe speciei tantum non autem generis. Sub alterna verò duplicem habere habitudinem, alteram quidem generis, qua se habent erga subiectas species, & ad illas referuntur dum illarum dicuntur genera: alteram verò specie, qua se habent erga supraposita genera, & quæ ad illa referuntur, vt dicantur eorũ subiectibiles species. Quæ omnia in subiecta ordinatione substantiarum generum & specierum ad oculum patent.

Generalissimum genus.

Differentiæ.		Substantia	Differentiæ.
Corporea	Genera subalterna.	Corpus	Incorporea constituit spiritũ.
Animatum		Corpus aiatũ	Inanimatum constituit corpus animatum.
Sensibile		Animal	Insensibile constituit plantã.
Rationale		Homo.	Irrationale constituit brutum.

Species specialissima sub qua sola sunt individua.

CAP. XIII. De Differentiis.

POstquam de genere & specie breuis absoluta est determinatio, ad tractatum differentiæ homo ordine nobis est procedendum. Vbi primum omnium notandum est differentias esse triplicem, nempe communem, proprium, & magis proprium. Sic quoque tripliciter dicitur alterum differre ab altero, nempe communiter, propriè, & magis propriè. Quæ ita apud Porphyrium definiuntur.

Com-

LIBER I. 25

Communiter differre alterum ab altero dicitur, quod alteritate quadã differt quocunque modo, vel à seipso, vel ab alio. Communiter differre.

Quam definitionem sic intellige: Communiter illa differunt quæ secundum separabile accidens (quam Porphyrius nominat quandam alteritatem) differunt vt homo calidus differt à frigido. Petrus stans a Paulo sedente aut ambulante. Atque hoc modo non solum ab altero, verumetiam idem à seipso secundum diuersa tempora differre dicitur. Vt (exempli gratia) Petrus tam sedens differt à seipso qui mox ambulabat: homo probè potus à seipso prius febrio. Hæc autem communis differentia nominatur, eò quod non sit secundum aliquam fixè inhærentem rei propietatem. Secundum hunc autem modum, vt maximè frequenter, ita minimè certò distinguere solent homines, & differentias ponere. Maxime quidem frequenter, quod maximè parcant sibi, minimè autem certò eò quod nulla est stabilitas eius differentiæ, quæ secundum hæc accidentia sumitur.

Propriè differre alterum ab altero dicitur, quando ab aliquo inseparabili accidente differt. Propriè differre.

Vt corvus niger ab albo cygno propriè differt, per suam nigredinem. Sic differunt, quorum alter albus, alter glaucos habet oculos aut capillos. Atque hoc modo etiam idem à seipso potest differre. Petrus enim iam cicatricem firmatam habens à seipso differt, prius illam non habente, etiam morbillosus à seipso prius bene sano. Dicimus autem inseparabile accidens quod secundum naturã, vel omnino non potest, vel certè non nisi admodum difficulter potest, à subiecto emigrare, cui semel insederit absque subiecti sui corruptione. Quæ verò facilè abscedunt, ea separabilia dicimus, vt calor in homine aut frigus, loquendo de exteriori membrorum calore aut frigore. Nam huiusmodi calor facilè emigrat, vbi in ventum aut aërem frigidum quis fuerit ingressus, & facilè pellitur frigus, vbi ad ignem corpus admouerit. Cæterum calor vitalis sine quo viuere non potest homo, accidens separabile non est. Hæc autem differentia, prior quartior & sirmior est, ac proinde rectè propria, in comparatione ad priorem commu- Inseparabile accidens. Accidens separabile. Minus.

Stan przed konserwacją

Stan po konserwacji

Franciscus Tittelmans (1502–1537)

De Consideratione Dialectica Libri VI; A docto quodam Dialecticae viro multis in locis aucti, multis'que diminuti; De consideratione dialectica, Antverpiae: apud Philippum Nutium, 1570 r.

Franciscus Tittelmans (1502–1537)
Franciscus Tittelmans (1502–1537)
Franciscus Tittelmans (1502–1537)

Magnus Aurelius Cassiodorus (485–580)

Magnus Aurelius Cassiodorus (485–580)

Pietro Andrea Mattioli (1501–1577)

Pietro Andrea Mattioli (1501–1577)

pitel. Blüet im Monat Aprili, hat lange vnnd gar schmale Blettlin vnsers Phalangii, ist zimlich hoch/ vnnd gewinnet zu oberst in 4. ansehenliche Blumen/ an welchen die Blettlin

Vom Magsamen. Mohe.

Cap. LXIIII.

Geschlecht.

Der Magsamen ist mennigklich bekandt/ wirdt gepflanzet im Ackerfeld vnd in Gärten. Seiner sind vier geschlecht/ allein an den farben der Blüst vnnd Samens vnterschieden/ allein an mit Wurtzeln/ Kraut/ Stengeln/ vnd Milch oberein.

Der erste blüet gantz schneeweiß/ bringt weissen Samen.

Der ander gibt braunleibfarbe oder rote Blumen/ vnnd schwarzen Samen.

Die weiten Blumen sind weiß/ gegen dem Köpfflen mit roten flecken besprengt/ vnd ist bleichgeel.

MICHA·M·L·DANIEL
PHILIPPI

PYMANDER
ILLVSTRISSIMO AC
EPISTOLÆ
PAVLI AD
GALATAS

Dyrektor
Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
w Opolu
zaprasza na
seminar wystawy
Jak Feniks
z popiołów
Starodruki ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
w Opolu - zdradzone, wciąż odkrywają swoje tajemnice
17 listopada 2021 r.
godz. 13.00
namiot w ogrodzie WBP
Otwarcie wystawy czytelni
do 15 grudnia 2021r. w Galerii WiMePe
ul. Piastowska 20
Paul Dier (1911-1969)
Philipp Melanchton (1497-1560)

PHYSICAE
COMPENDIUM AD
Franciscus Titelmans (1502–1537)

Hartmann Schopper (ca 1542–1595)

Hartmann Schopper (ca 1542–1595)

HISTORIA
PLANTARVM
FLORVM ET
Rembert Dodoens (1517–1585)

FLORVM ET
Rembert Dodoens (1517-1585)